

יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָתָה: כִּי בְּיָמֵינוּ
 אֲנִי מֵת בְּאֶרֶץ הַזֹּאת אֲיַנְנִי עֹבֵר
 אֶת־הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם עֹבְרִים וַיְרַשְׁתֶּם
 אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת: ^אכִּי הִשְׁמַרְנוּ
 לָכֶם פְּנֵי־שִׁבְחוֹ אֶת־בְּרִית יְהוָה
 אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּכֶם וַעֲשִׂיתֶם
 לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנֹת כָּל אֲשֶׁר צִוָּךְ יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ: ^בכִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֲכָלָה
 הוּא אֵל קָנָא: ^גכִּי בֵּית־תּוֹלִיד בָּנִים
 וּבְנֵי בָנִים וְנוֹשְׁנֹתֶם בְּאֶרֶץ וְהִשְׁחַתֶּם
 וַעֲשִׂיתֶם פֶּסֶל תְּמוּנֹת כָּל וַעֲשִׂיתֶם
 הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְהַכְעִיסוֹ:

לְמִיעַל לְאֶרְעָא מִבְּא רִי יִי אֱלֹהֵךְ
 יִהְיֶה לְךָ אֲחֻסְנָא: כִּי אֲרִי אֲנָא
 מְאִית בְּאֶרְעָא הָדָא לִית אֲנָא
 עֹבֵר יַת יַרְדֵּנָא וְאַתּוֹן עֹבְרִין
 וְתִירְתּוֹן יַת אֶרְעָא מִבְּא הָדָא:
 כִּי אֲסַתְמְרוּ לְכוֹן דִּילְמָא תַתְנַשּׁוּן
 יַת קָנָא דִי יִי אֱלֹהֵכוֹן דִּי גִזְר
 עִמְכוֹן וְתַעְבְּדוּן לְכוֹן צִלְם דְּמוֹת
 כְּלָא דִי פְקֻדָּה יִי אֱלֹהֵךְ: כִּי אֲרִי יִי
 אֱלֹהֵךְ מִימְרָה אִשָּׁא אֲכָלָא הוּא
 אֵל קָנָא: כִּי אֲרִי תוֹלִידוֹן בְּנִין וּבְנֵי
 בְנֵין וְתַתְעַתְקוֹן בְּאֶרְעָא וְתַחְבְּלוֹן
 וְתַעְבְּדוּן צִלְם דְּמוֹת כְּלָא
 וְתַעְבְּדוּן דְּבִישׁ קָדָם יִי אֱלֹהֵךְ

לְאֶרְעָא קָדָא
 בְּכוֹן יוֹמָא
 אֶרְעָא אֲרִי
 מַעַל אֶרְעָא
 יַרְדֵּנָא לְתַמְוִן
 עֲלֵיהּ
 תַשְׁתַּצּוּן: כ
 בְּעַמְמֵי וְח
 בְּעַמְמֵי דִי
 כִּי וְתַחְבְּלוֹן
 מַעֲוֹתָא עַב

פ"ה ויסקוד
 חלכונו, לדקו
 לפני זמנה
 מזמינס לבי
 (כח) ועבד

רש"י

לקט בהיר

(כז) כי אנכי מת וגו' אינני עובר. מאחר שמת
 מהיכן יעבור חלל חף עלמותי אינם עוברים" (סו):
 (כג) תמונת כל. תמונת כל דבר" (אשר צוך ה').
 אשר לך (עליו) שלא לעשות" (כד) אל קנא.
 מקנא לנקום" הנפרמיני"ע בלע"ז מתחרה על רגזו
 להפרע* מעובדי עבודה כוכבים: (כה) ונושנתם.
 רמז להם" (ש) שיגלו ממנה לסוף ה' מאות וגי' שנה
 כמנין ונושנתם, והוא הקדים והגלם לסוף שמונה
 מאות וחמשים והקדים ב' שנים לנושנתם כדי שלא
 יתקיים זהם כי חזד תחזדון" (כז) וזכו שנאמר (ויחל
 שינוי נוסחאות * לפרע

יז) והוא בדרך לא זו חף זו, לא די שאנכי מת כאן חלל חף
 עלמותי אינם עוברים, וכן הוא בפסוק הקודם
 (אודה"ח): יח) ממלא החסרון אשר נשאר בכת, כלומר
 כל שום דבר, עוד מכוון רבינו לשמור שלא תחבר ביקד
 תמונת כל אשר לך, וזה לא יתכן מפני טעמו זק"ף קט"ן
 שמראה הפסק, גם לא יתכן לומר כן, כי אין בנמצא ע"ז
 אשר לא זזה שעל כולם זזה (ב"ב): יט) אין הכוונה
 שצריך להוסיף זאת בתכונת שחקר ומוצן מעצמו, אין אנו
 צריכים לזה, חלל רגזו לומר שאל תחמה היאך אפשר לזוות
 על השליטה, לזה אמר שזזה אותך על המניעה כלומר הזהר
 והשמר מלעשות: כ) רגזו לומר אין חיצת קנא פירושו
 כמו קנאה שגאה, שהקב"ה מקנא חו"ש בע"ז משום שגדלת אותה והשתחווית לה ולא לו (להבדיל), חלל כך הוא מקנא, והוא
 ענין תרון חף ורגזו כמו איש המקנא לאשתו כשנחשדה בעיניו עם אחר, ואמר „לנקום" פי' אינו דומה לנשר ודס ששייך
 לומר חלל קנא הגם שלא עשה דבר ולא יאל רוגזו מכה אל הפועל, רוגזו וכעס של הקב"ה שייך לומר רק חלל המקנא שחם
 נעשה נקמה בעובד ע"ז הרי מקנא הוא, וחוזר ומפרש רבינו ביתר ביאור (מתחרה על רוגזו) פי' עומד ברוגזו (להפרע) פי'
 אינו מוחזר וסולח חלל פורע ומשלים ונוקם, והוסיף לומר מעובדי ע"ז. כדי שלא יקשה לך חלל נשא עון הוא ועובר על
 פשע, בשאר עבירות לא בע"ז (רא"ם): בא) הביא רמז חו"ל זה, משום יתור אומרו ונושנתם בארץ, ועוד חלל ראינו שלא
 היה ההשחמה אחר ונושנתם חלל מיד אחרי מות יהושע השחימו, ומשה בעצמו אמר להם (ל"א כ"ח) כי ידעתי „אחרי
 מותי" כי השחת תשחתון (ועיין שם ברש"י), והגם שלפי פשוטו חיצת „כי" מושך אחרים עמו, כאילו אמר כי תוליד וגו' וכי
 ונושנתם וכי והשחתם וכי ועשיתם וגו', לא כן יהיה לפי רמז זה, חלל עמידות הוא אומר: (כב) וזכו לומר שהכתוב מרמז
 כל זאת עו"ה: כי חזד תחזדון „מהר" מעל הארץ (ב' שנים קודם זמנו) לא תחריכוֹן ימים עליה (תחנ"כ שנה שלימים) כי

ציניהם דינו
 יעמדו עמו
 הוא יוליאם
 וכן יהיה שלא ר

ועי' ר"ג אכ"ט פ"ט גמורה ב' - גמורה ב' א"ב א"ב

2

יא. ט': ולא אקבת כבוד.
יב. ק': יעבוד.
יג. ק': ענינו ויתכן ממנו.

ולקוות כבודם ושבתם על עשותם. אבל חובות הלכות לא יתכן בהן חנף ולא כבוד ולא שבח למי שמקנים מהן דבר, מפני שאין בני אדם יודעים את לבבו, אך הוא מכנין בהם לשם המשקית והוא הבורא יתברך בלבד, כמו שאמר (רמיה י"ט): אני יי חקר לב פתן כליות. ואמר (דברים כט, כח): הנסתרת לני אלהינו.

פרק רביעי

אבל מפסידו יחוד המעשה לאלהים הם שלשה דברים. אחד מהם, שלא יבין את האלהים ואת טובתו. והשני, שלא יבין מצות האלהים ואת תורתיו. והשלישי, הרהור היצר ורמיזתו לאדם כמה שיתקב אליו העולם הזה וירחיקהו מדרך העולם הבא.

אפני הפסד הסכלות מדעת האלהים למעשה העבודה - הוא, מפני שכל מי שאינו יודע את אדוניו לא יעבדהו בלב, אבל יעבדהו מי שיודע ענינו, ויתברר לו ממנו התועלת והנוק. ואם יעשה מי שאינו יודע

טוב הלבנון

לשם המשקית, החופש כל תדרי בטן: פרק ד. אפני הפסד הסכלות מדעת אלהים, כלומר הטעם מה שחקרון הבנת וידיעת את אלהים וטובותיו גורם הפסד למעשה העבודה: אבל יעבד וכו', העבד הזה עובד את מי שיודע ומבין ענינו מה שלפי דעתו אפשר שיגיע לו תועלת או נזק ממנו: מי שירא ויקנה, פעלים יוצאים, רצה לומר, בני אדם שמקראים ומקנים את זולתם:

מנוח הלבבות

פרק ד. הסכלות מדעת אלהים כו', לומר שאינו יודע האלקים, ולא יבין את טובתו, והוא הדבר הראשון משלשה הדברים שזכר:

פת לחם

כו', מלשון כלי זון, כלומר כגבור התגור כלי קרב, שעל ידם הוא נקבד ונשוא פנים, ואימתו מטלת על החלשים, כן פנתו, שעל ידי הפעלות ההם יקנה נשוא פנים אצל הכריות: כבודם ושבתם, שיכבדהו בפניו, וישבחהו שלא בפניו: פרק ד. את האלהים ואת טובתו, אינו מבין רוממות יתברך ולא מדת טובו שהוא הטוב ומטיב לו ולזולתו: אפני הפסד הסכלות כו', בא לכאר שלשה דברים, והתחיל בראשון, ואמר באינה אפן יבוא הפסד למעשה העבודה על ידי סכלותו מדיעת האלהים: אבל יעבד מי שיודע ענינו,

מרפא לנפש

פרק ד. אבל מפסידו יחוד המעשה כו', על ידי שלשה דברים האלה, יבוא הפסד וכליון במעשיו שבדאי אינם לשם שמים, והוא מפרשם אחד לאחר: ואם יעשה כו' פנתו בהם מי שירא ויקנה אדם בלבד, רצה לומר, כמו מי שירא מבני אדם ומקרה לעבד אותם, כן זה

תועלת הבורא. ונראה. ל לבו, שיעי, השכל. וכו'.

הם, הם כל בהם אדם,

זו מענין פרנסה, שבהם מן כו'":

יצר לב יד צריך ו יפתנו גם כן כמו

ליפות ל לשון

וי, אף שטבעו אלהים,

היי"ד לאפיקי זן בהם

מרת חזקיהו הלכות

האין מוכינו ורננו דתי"ן ין רני יוסף אמן פקודב

מכון מסורת ישראל

יד. ק': פגנתו בהם ממי שירא ויקנה.
 טו. ק': מפני שאינו יודע ענינו ולא מכיר ענינו.
 טז. ק': בעובד העלמים. לפי דבר המשע הגירסא הנפוצה הוא: "העלמים" במקום "כוכבים".
 יז. ק': העובד העלמים.
 יח. ק': אחד - כי העובד העלמים.
 יט. ק': בזמן הנה - איננו.
 כ. ט': והסתירה משמע לו ומבטח בזולתו.

האלהים מעשה ממעשי העבודה, פגנתו בו - פגנת מי שירא ויקנה מפני אדם בלבד, ועובד בני אדם ולא הפורה אותם, מפני שאיננו יודע ולא מכיר ענינו.

וכן נאמר בעובד פוכבים, כי מכיאו לזה סכלותו באלהים תפדה. ויש יתרון לעובד פוכבים על החנף בארבעה דברים:

אחד מהם, כי העובד פוכבים, בזמן [הנה] שאין חזון, איננו מזוהר על ידי נביא שיכרר אצלו הפסד מחשבתו באותות ומופתים, אבל המחניף בתורת האלהים יש עליו טענה במה שקבל מן המצות בעבודת האלהים וההזהרה מעבודת זולתו.

מנוח הלכות

פגנתו בהם, כפגנת מי שירא כו': בזמן שאין חזון, כגון קדם מתן תורה, או אפלו אחר - כד, באמות שלא קבלו את התורה:

טוב הלכות

העובד הפוכבים, העובדים את השמש והירח וכנודע מעובדי עבודה זרה הנדמונים בעבודתם לצורת השמש והירח, מחמת שירעו אותם והרגישו פעלותיהם בעולם השכל, ולא יבינו פעלת האל תפדה אשר ברא אותם ונתן בהם כח וגבורה להיות מושלים בקרב תבל, ואינם יכולים להיטיב או להרע מבלי פקדת הבורא, וכמו שאמר הכתוב (תהלים קכא, ו): יומם השמש לא יכפה וירח בלילה, וכן החנף בני אדם בחשבו שיוכלים לו להרע ולהיטיב, ואינו יודע כי הכל בידי שמים: בזמן שאין חזון, בימים הנדמונים וקדם מתן תורה: איננו מזוהר, וכמו שאמר הכתוב (דברים ד, יט): פן תשא עיניך וגו'

מרפא לנפש

שאינו יודע את האלהים ועושה שום מצוה גוראי פגנתו גם פן לבני אדם, שהרי אינו יודע את האלהים. ויש גורסים "מה שירא מפני אדם": ועובד בני אדם ולא הפורה אותם, "אותם" קאי על כלל העולם: איננו מזוהר על ידי נביא, רק מעשה אבותיהם בידיהם. ומי יכרר לו עתה הפסד אמונתו באותות: אבל המחניף בו, במה שקבל מן המצות ומן אבותינו דור אחר דור, וקבלו

פת לחם

חסר מלת "את", כלומר יעבד את מי שהוא יודע ענינו, ושלפי דעתו יסכן לו להיות מופנו תועלת ונזק: פגנתו בהם מי שירא כו', שיעור המליצה, שפגנתו היא בעצמה "פגנת מי שירא ומקנה ככו". ואמר "מי שירא" מנזקו, "ויקנה" תועלתו: שאיננו יודע ולא מכיר ככו, אינו יודע רוממותו, ואינו מכיר ענין הנהגתו עם ברוצ'יו: וכן נאמר בעובדי הפוכבים כו', כלומר שאין לחפות על גנות אדם

ילקוט ביאורי החת"ם סופר

"אבל המחניף בתורת האלקים עובד מי שממרה את האלקים וכו'". עין תורת משה פרשת כי תבוא (עמוד כ"ח) ד"ה ולא חסור שבאר פגנת הדברים, והוא קצין טעותו של שבואל פן גרשם שסבר שיש לעבד עבודה זרה ולא יצטרף לבריות (כ"ק קי, א).
 וצ"ע עוד חתם סופר פרשת קרח (עמוד צ"ח) שבאר בזה הענין האמור בשמואל (א, יא) "נתאמר לי לא כי מלך ימלך עלינו וגו'", ויש לדקדק מה ענין עבודה זרה בעלים ועשירות עם תשא בקשת מלך. ולפי הנ"ל אמר להם הנביא בתחלה עבדתם בעל ועשירות שאינם מקציפים השם, ועתה בקשתם מלך אם לא יהיה המלך אחר השם הרי גרוע מעבודה זרה, כנזכר לעיל.

והשני, כי פי העו האלהים שממרה את האל והשלישי, כי הו והרביעי, כי הו והם האלהים, אבל החנף בו, ויתכן לו להניי שבמרוי העולם, אך מי שאינו מב מיוחד לשם

אשר חלק ה' אלקיך אות ממרה, כמו השמש והירח לרשע: ומי שאינו ממרה, דבר אחד בלבד, כמו ש לו היותו יותר בעל יג תכלית לנעבדיו, כי הוא על פני האדמה בחשבו הנאה ממנו, כי אין לה: ד, ו: ובני אדם בוטח לפניהם, ואף הוא מתפ כל שודריו ואומר לך תקפי עבודתו אינם רק לצוד בהם את הבריות אליו את דמם, יפשיט: בשרם: שלא יסכן לזולתו

מרפא עליהם ועל זרעם לא שהזהירה אותנו לעבד עובד מי שממרה את לרשעים, ולכל מי שרוץ מחניף לו, לכן אין תכליו שאינו מבין מצות ה' עם הארץ ובור איד ויכל

כא. ק': וסעני - העובד
הצלמים.
כב. ק': ממרה האלהים.
כג. ק': את האלהים - ומי
שאינו.
כד. ק': חנף ומסית
ומפתה.

והשני, כי העובד פוכבים, עובד מי שאינו ממרה את האלהים, אבל המחניף בתורת האלהים עובד מי שממרה את האלהים מן האנשים ומי שאינו ממרה אותו. והשלישי, כי העובד פוכבים, הוא עובד דבר אחר בלבד, והחנף אין תכלית לנעבדיו.

והרביעי, כי העובד פוכבים, אין ענינו נסתר מפני אדם והם נשמרים ממנו, מפני פרסום פפרנותו באלהים, אבל החנף אין פפרנותו נראה - ובני אדם בוטחים בו, ויחכו לו להיוקם, מה שלא יחכו לוולתו. והוא הגדול שבמדוי העולם, ונקרא בלשוננו: חנף, ויהירי, ומפתה. אף כי שאינו מבין מצות האלהים ותורתיו, אין מעשהו מיחד לשם האל בעבודתו, שפיון שאינו מבין אפני

טוב הלכנו

הגדול שבמדוי העולם, רעה חולה שאין כמות גדולה, תפה לשליכו אתרי גנם כל פקדות השם ומצותיו אשר בחובות הלכות, ואשר הם בנסתר, ויבחרו להם תמורתם עבודות גלויות בדויות מלבם, להשמיע כל תהלתם בקהל רב, ואת העבודה הפלתי נוגעת להנאתם ולכבודם, כלה גרש יגרשו אותה, ורבים מצמי הארץ לוקחים מהם ראיה ומשל, ועד מהרה ירצו לעשות כמעשיהם, אוי לנפשותם כי גמלו להם רעה: ויהירי, מתגאה (בבקשותו) בבקשו כבוד ושם טוב מפני אדם, ואינו בוש מלהראות עצמו גבוה מכל העם ולהצטרק בפני גדולים וטובים ממנו: ומפתה, מסית בני אדם להאמין בו ולהמשך אתרי, כחטאת דבקעם בן נבט, אשר חטא נאשר החטיא את ישראל: אף מי שאינו מבין וכו', כלומר שמבין

אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים: מי שאינו ממרה, כמו השמש והירח: מי שממרה, כגון החנף לרשע: ומי שאינו ממרה, כלומר הכל שנים אצלו: דבר אחר בלבד, כמו שמש או ירח ממה שנוראה לו היותו יותר בעל זלחת בעולם השפל: אין תכלית לנעבדיו, כי הוא עובד את כל האדם אשר על פני האדמה בחשבו פן יגיע לו לפעמים איה תנאה ממנו, כי אין לה אדם שאין לו שעה (אבות וכו'): ובני אדם בוטחים בו, בראותם מצטרק לפניהם, ואף הוא מתפנן לגמור את השם נגד כל שורריו ואומר להם תטהרו, וכל מעשי תקפי עבודתו אינם רק לארג מצודות ורשתות לצוד בהם את הבריות למען יאמינו בו וימציאו אליו את דמם, יפשיט את עורם ויאכל את נצי בשרם: שלא יחכו לוולתו, מעובדי הפוכבים: והוא

פת לחם

כנה כמה שהוא שונה כנה על ידי סכלותו ולא כמרד ובמעל, לנה אמר שאם פן נוכל לתפות גם על גנות עובד הפוכבים, ולומר שסכלותו בידיעת האלהים גרמה לו, ואם פן הוא שנה לו, ואדרבה נוכל לומר "שש יתרון וכו'":

מרפא לנפש

עליהם ועל ורעם לאשר ולקנים כל התורה שהוהירה אותנו לעברו לבדו ולא לעבר וולתו: עובד מי שממרה את האלהים, שפעמים מחניף לרשעים, ולכל מי שרוצה למצא חן בעיניו הוא מחניף לו, לכן אין תכלית לנעבדיו גם פן: אף מי שאינו מבין מצות ה' כו', ורעה לומר, אם הוא עם הארץ ובור אף יוכל לעבד את השם בשלמות,

כיון שהוא מספק אם הוא מתחב במצוה זו אם לאו,

תרכד חובות שער יחוד המעשה - פרק ד הלכות

5

כה. ק': העבודה שמה התורות.
 כו. ק': אינו יודע מה שיחשב יחוד לבבו בהם אל האלהים, כי אמרם ז"ל (אבות ב, ה) אין בור ירא חטא. אך שקרות הלב לאדם מי שפסיד יחוד לבבו בעשותו לאלהים. אבל הרחור הנצר.
 ח: אינו יודע מה שיחשב יחוד לבבו בעשותו לאלהים כמו שאמרו חז"ל אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד אבל הרחור הנצר.
 כז. ק': אבל הרחור הנצר ורמיזותיו אל האדם כמה שפסיד יחוד לבבו בעשותו לאל יתברך, ואם הוא יודע את האל.

העבודה כ"ב בשרשי התורות, כל שפן שלא יבין אפני השלמתם ביחוד לבבו בהם לאלהים. וכל מה שהוא עושה ממעשי העבודה כוננתו בו לזולת האלהים, מפני שהוא כמסתפק באמתת חיובו בהם, כי אינו יודע מהי שיפסיד יחוד לבבו בעשותו לאלהים, ואם הוא יודע האלהים ומוכחו.

אבל כ"ג הרחור הנצר מתחלק לשני חלקים. אחד מהם, מחשבות מספקות עליו האמתות ומשבשות עליו אמונתו, עד שלא ישלם לו מעשה לאלהים. והחלק השני, שהוא בא עמו מדרך הטענה והראיה. כי מה שהוא רץ אליו ומשתדל בו מן המעשה לאלהים, אינו חוכה ולא מדרך היריות, אבל מודה אותו לעשות לעולם הזה וליושבויו.

גהות גדולי הרורות

ואינו יודע מה שפסיד יחוד לבבו וכי רצונו לומר שאינו יודע הקסד שפסיד יחוד לבבו וכי. (הרא"י פרעלות)

טוב הלבנון

שהוא יודע: מספקות עליו האמתות, עושה לו דברים האמתים לספקות ומטעהו מדרך האמונה באל יתברך: שהוא בא, היצר הרע: מדרך הטענה, בדרך וכוח: אבל מודה אותו, מלמד אותו: לעשות לעולם הזה, להתעסק בקניגי עולם הזה:

מרפא לנפש

ואף אם עושה הוא רק מצות אנשים מלמדה, ועושה גם כן בשבילם ולא לשם שמים, וכמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה (אבות פ"ג שני משנה ה): אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד: ואם הוא יודע בו, אף שהוא יודע בו: אבל הרחור הנצר, שהוא השלישי ממפסדי המעשים כמו שזכר: אחד מהם מחשבות בו, מה שמכנים היצר הרע מחשבות רעות בלב האדם שיהיה מספק באמונתו ובדברים האמתים, כמו החורה והנבואה ושכר וענש, ורומיקו כמה שיתפאר, ועל ידי זה פורק ממנו על תורה ומצות: והחלק השני שהוא בא עמו וכי, רצה לומר, אם הוא חכם

את האלהים וטובותיו אלא שעדין אינו מבין דרכי המצות: אפני השלמתם ביחוד לבבו, שישלים עבודתו בחובות הלכות בלב שלם בלי ספק: באמתת חיובו, באמתת הדבר שהוא חייב בו: שפסיד יחוד לבבו, הדבר המונע אותו ליחוד לבו לאתבת האל: ואם הוא יודע, אף על פי

פת לחם

יתברך וטובותיו על בראיו: מספקות עליו האמתות, משילים לו ספק בדעות האמתיות, ועל ידי זה אמונתו משתבשת לו: עד שלא ישלם לו בו, עד שלא יעשה שום מעשה ממעשה האלהים בשלמות: מדרך הטענה והראיה, הטענה מצד תקירות השכל, "והראיה", מן הנסיונות המוחשיות, או הפננה שדרך הרוצה להטעות חברו מדרך טובה לרעה, שהוא טוען עליו תחלה, כלומר משיב קשיות על דרכו הטובה לגנות אותה, ואחר כך הוא מביא ראיות על הדרך הרעה שהיא הנכונה לו, וכמו שמפרש שתיקו באמרו: "כי מה שהוא רץ וכי" "אבל מודה אותו וכי": מה שהוא רץ אליו,

במצות שבגופו, "ומשתדל בו", במצות שבמונו: אינו חוכה ולא בו, לא די שמראה לו שאינו חוכה, אלא שאף אינם על צד היותר טוב, כמו דרך משל, הפלי בסף הם אינם מתקבים לאדם בהכרח לצרכיו, אמנם הם על צד היותר טוב, והוא מראה לו שאין בהם חס ושלום מועלת כלל: לעולם הזה וליושבויו, להתחבר לעולם הזה, ולכני אדם היושבים בו ומישבים אותו:

חז
 נראיתי ל
 ז
 שלם לאלהי
 והוא כ"ב ש
 הו
 עמד בהנהגו
 בעל עצתו
 פרק ה. מ
 נ
 יותר הרבה מפ
 ומצודותיו וכל
 לה' מחסי (מה
 מחבוא, כמו:
 כלומר בשבילו
 פרק ה. דמיו
 יורו
 ותלמד סתום כ
 הדמיונים האל
 הנהירות, ומלו
 כו', קשהתכם
 מדעתו דברים
 בכחות נפשך,
 לשון צרוב ב
 דע שמלת "ח
 לכן כמו שהרו
 נקראים חושיו
 האדם בהשגור
 חושים רוחניים
 שלד, דהינו ה
 תנועותיה הנו
 הוא מקצף לפ
 הן הנראים או
 ההנים שלא
 הקשמים לפ

שום כח כמזל רק הכל בכח הש"י ושפעו והשגחתו הוא מניע את הגלגלים כרצונו, וצוה הש"י לאכלו צלי אש לקיים ביה (דברים ז כה) פסילי אלהיהם תשרפון באש כמבואר בזהר הקדוש (ח"ג רנא), הרי מצות הפסח לבטל יצרא דעבודה זרה.

מצה לבטל יצרא דגילוי עריות, ענין החימוץ בעיסה מפני כשנכנס בה הרוח ועל ידי זה מגביה את עצמה, וכמו כן הוא תאות העבירה, נכנס באדם הרוח, וכמו שאמרו רז"ל (סוטה ג.) אין אדם הומא אלא אם כן נכנס בו רוח שטות, (הכן מה שכתוב בזהר (ח"ב קלו.) חסידי קדמאי הוו אמרו בשעת הזווג בקדושה (ישעי' סא א) רוח י"י אלקים עלי וכו', לא הרוח שטות), והנה צונו הש"י לאכול מצה שאין בה רוח, לבטל יצרא דגילוי עריות.

מרור לבטל יצרא דשפיכות דמים, מרור כגימטריא מו"ת, ונמצא בכתובים לשון מרירות אצל המות (שמואל א, טו לב) אכן סר מר המות, הנה צונו הש"י לאכול מרור לבטל יצרא דשפיכות דמים שהוא מות.

הרי זה משובח, הנה לרמו זה עולה הסגנון יפה כדעת הראב"ד, שמחויב להסיר גיד הנשה (הגם שאינו מוסיף מעם, רמו שאינו מוסיף כלל ברוב השתדלות, עם כל זה מחויב להסירו) מן הקרבן פסח המורה על אמונת ההשגחה.

והנה אמרו בגמרא (ברכות לה:) הרבה עשו כר' שמעון בן יוחאי ולא עלתה בידם, הרבה עשו כר' ישמעאל (שאמר הנהג בהם מנהג דרך ארץ לא להשתדל ברוב השתדלות, אבל על כל פנים בחובה הוא להשתדל במנהג דרך ארץ) ועלתה בידם, וכן פסק הרמב"ם (הלי' ת"ת פ"ג ה"ה) כר' ישמעאל, לרמו זה הוא על פי דעתו שלא ישליכו הגיד הנשה מן הקרבן פסח בעת צלייתו במצות הש"י והשומן שבו הוא נאכל עם הקרבן לשם הש"י, היינו הדבר המובחר שבו היינו ההשתדלות המיעוט על פי דרכי התורה, הנהג בהם מנהג דרך ארץ ויעשה תורתו קבע ומלאכתו עראי ויעשה ויצליח, בין והתבונן.

על דרך הדרוש

על פי דברי המכילתא (שהבאתי לעיל (דרוש י) בדרוש) משכו וקחו לכם צאן, משכו ידיכם מעבודה זרה והדבקו במצות, עד כאן, וכבר פירשנו המאמר בדרכים שונים, ועיין בספר מקראי קודש (הוא חיבור קדמון חיברו גדול אחד קדמון מו' יוסף סאמינא) הוכיח שם כוונת חז"ל דלאו דוקא מעבודה זרה קאמרו חז"ל, רק משכו מן ג' ראשי עבירות היינו עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים וחדא מינייהו נקמי, אבל ג' מצות הללו פסח מצה ומרור באו לתקן ג' ראשי עבירות הללו, ואני בעניי הלכתי בנתיבותיו והרחבתי הדיבור, היינו שבאו לבטל הג' יצרין של ג' ראשי עבירות הנ"ל (עיין מה שכתבנו בדרוש י').

ואען ואומר, פסח בא מן הצאן, כבר ידוע (ח"ב יח, ח"ג רנ:) עבודה זרה של מצרים היה מלה, כי היו המצריים עובדים לבכור המזלות הוא מלה, בסוברים שאין שום הנהגה למעלה מן המזלות, והנה צונו הש"י ליקח מלה בחדש ניסן זמן עיקר ממשלנו, ובהיותו בגרם המעלות היינו כי"ד לחדש דייקא, הנה צוה הש"י לשוחטו ולזרוק דמו שהוא כחו והיותו לשם הש"י, להורות אשר כחו מסור ביד הש"י ואין

7 נחזור לעניננו, מצות הפסח לבטל יצרא דעבודה זרה.

וזהו שנאמר משכו וקחו וכו' ופירשו בו רז"ל משכו ידיכם מעבודה זרה והדבקו במצות כאלו השייכים לביטול עבודה זרה, וכן באינך, כמו שכתב הרב הנ"ל דנקט חד מינייהו והוא הדין לאינך.

והנה ביטול עבודה זרה המשכיל על דבר יבין אשר לאו דוקא העובד לעץ ואבן צלם ודמות וישתחות לו לאמור הוא העובד עבודה זרה דוקא, אלא עובד עבודה זרה נקרא אפילו בעובד עבודת המצות שלא לשם שמים, רק עובד לשם איזה פניה אחרת, כגון שלומד ומתפלל ועושה מצות בעבור אהבת ממון או כבוד מבני אדם, עיין בחוכת הלכות (בשער יחוד המעשה (פרק ד)) שגרוע פעולת העובד עבודה מזוייפת מענין עובד הצלמים בכמה ענינים, והארכנו במקום אחר, רחמנא לשיובן, ובה פירשנו במקום אחר הפסוק (דברים ז כג) השמרו לכם פן תשכחו וכו' ועשיתם לכם פסל תמונת כל אשר צוך י"י אלקיך, והנה הדברים אינם מובנים, ובעלי הפשט הוכרחו לפרש אשר צוך ה' אלקיך שלא לעשותו, והנה לפי זה הוא מקרא קצר, ולדרכינו יתפרש, לא תעשה לך פסל תמונת כל, בעסק אשר צוך י"י אלקיך, היינו במצותיו

אין ובי צב אלהין שפיכא צצין תצין

שאחר הצות לילה הוא שלימת כוכב מאדים, הוא כוכב המורה על הדם, והוא מול וכח מלכות אדום (בראשית כו מ) ועל חרבך תהיה, והשר שלו הוא הס"מ, ועיין בדרושים לעיל מה שכתבתי שם לדרכינו אשר המגיד מראשית אחרית בישר לנו בגאולה הראשונה בשורת גאולה האחרונה הנצחיית (שמות יב מא) ליל שמורים הוא לי"י להוציאם מארץ מצרים הוא הלילה הזה לי"י שמורים לכל בני ישראל לדורותם, היינו בעת אשר יהיו כל הדורות ביחד היינו הגאולה האחרונה, בהעביר כח המלכות ודון עמלק ואחיו ואלופיו, והשר שלהם מלמעלה הוא הס"מ אשר הוא משתתף עם כל הגליות, כענין שכתוב (בוהר) (בראשית מה טו) והקל נשמע בית פרעה הוא הק"ל אשר מן שמיא נפל כי הוא מן הנפילים אשר היו בארץ כוזי, וכענין שפירשנו (שם) קלי"ם היו רודפינו (איכה ד ט), היו מבחינת הק"ל וכת דיליה, מנשרי שמים, מן אותן שנשרו ונפלו מן השמים (כענין פירות הנושרין), הנה היתה המכה במצרים בזמן ושעה שלימת מאדי"ם, אשר הוא מול אדום ועמלק ואביוזריחה, והשר הוא הס"מ, והיה זה בזמן ההוא כדי לברנו הגאולה האחרונה הנצחיית, בהעביר כח המלכות ושרו, ויהיבת מלכותא לקדישין עליונין מלכותא די לעלמין לא תתחבל, והנה הקרבן הנאכל בלילה הזה פס"ח שמו (מכילתא יא כב) לשון חמלה, והוא בגמטריא נצ"ח סוד הגאולה האחרונה הנצחיית, כאשר ידעת מכתבי מרן הארז"ל (פרע"ח שייט סופ"ד) אשר כל הגאולות היו מבחינת הו"ד (על כן היו כולם על ידי אשה בהתחלה), מה שאין כן הגאולה האחרונה על ידי נצ"ח ותהיה גאולה נצחיית ויתאבד נצח"ן של האומות, כענין שכתוב (ישעי' סג אג) מי זה בא מאדום וכו' פורה דרכתי לכדי וכו' וזו נצח"ם על בגדי וכו', ה"ב, (ועיין בסלו סבת מאמר ג סימן יח, תמוז אב מאמר ה נחמה ב סימן ט).

והנה ידוע (זח"ג רמג) המלאך הנאבק עם יעקב היה הס"מ שרו של עשו (בראשית לב כו) וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו, ועל ידי זה נפגם בחינת ההו"ד, ועל ידי זה נתהווה הגלות החל של אדום באלף החמישי בחינת הו"ד (איכה א יג) כל היום דו"ה, (דניאל י ח) כי הוד"י נהפך וכו', ועוד נקדם הדבר קע"ב שנה באלף הרביעי בחינת נצח (עיין ע"ח שלי"ה סופ"ה) כי בהדי

במצותיו ית"ש, דאם תעשה אותם בשביל איזה איש או לאהבת ממון וכבוד וכיוצא הנך עובד דבר אחר זולת הש"י, ומיקרי ח"ו כעובד פסל, הש"י יציל את עמו ישראל, הארכנו בדבר במקום אחר (ע"י דרוש י בסוף הרמזים).

והנה מצות איסור גיד הנשה שם הוא כח התאווה כידוע, והנה העובד בתורה ומצות ומחשב לתאות איזה דבר הוא בשביל שהוא דבוק עדיין בתאווה זו, מה שאין כן אם לא היה נדבק בתאווה זו לא היה נופל לו זאת המחשבה, והוא כמו פילא בקופא דמחמא, על כן שם נגע הס"מ בכף ירך יעקב כי שם יכול הוא לאיש הישראלי, הגם כי לא יכול לו להשתחות לצלם ממש, הנה יכול לו לעבוד עבודה זרה ח"ו בעוסקו במצות, כיון שהוא משוקע בתאוות העולם הנה בעוסקו בתורה ומצות נדבק במחשבתו איזה פנייה ובשביל איזה תאווה.

והנה אמרו רז"ל (פסחים נ) לעולם יעמוק אדם בתורה ומצות אף על פי שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, ואיפסק כן להלכה (רמב"ם הל' ת"ת פ"ג ה"ה), וזאת תהיה כונת האדם, בראותו עדיין שהוא משוקע בתאוות העולם ובעל כרחו נדבק לו במחשבתו דבר שהוא נדבק בה בעת עסקו בתורה ומצות, הנה זאת תהיה הקדמתו שהוא עוסק בתורה ומצות אפילו שלא לשמה, כדי שמתוך שלא לשמה יבא לידי לשמה, הנה בא הרמז במצות הפסח על פי סברת הרמב"ם יצלה הפסח עם הגיד ואחר כך ישליכנו כי אין בגידין בנותן טעם, הבן הדבר כי קצתו ויובן למשכיל.

על דרך הסוד

הנה מצות קרבן פסח ידוע שהוא ביטול כח של מול מצרים שהוא בכור המזלות, והנה הקריבוהו אל הש"י כאשר הארכנו דברינו בדרושים הקודמים, והנה אמר הש"י (שמות יא ד) כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים וכו' ויהי בחצי הלילה וי"י הכה כל בכור בארץ מצרים וכו', והנה בנותן טעם למה היה הדבר בחצי הלילה כבר כתבנו (דרוש ב בדרוש) בשם הרב הקדוש בחיי ז"ל, ידוע חג הפסח שיצאו ישראל ממצרים היה ביום ה' והנה בליל ה' שעה ראשונה

(כו) עיין לעיל סא ע"ג דרוש ב ע"ד הדרוש, ובהערה שם.

לחכמותיה כל קביל מעשרה שליטים אשר היו בעיר: ר כפי →

8

ועשרתי אחוהי צדיקיא דשלמין גדחלתא דיי ולא שלמ בהון יצרא בישא בעדן דהוון יהיבין בקרמא דמצרים ולא קמלו ית יוסף אחוהון דהנה מצער להון בזמנא ההוא בקל מלוי: כארום לית גבר

שפתי חכמים

רש"י

מעט אל חוסף עליו, אלא פשפש צמעשין ומהא תוהא על החטא, אמר החכמה תעז לחכס שהיא יוענתו לשונ נתסונה: מעשרה שליטים. מנינו זאסיהו שהעיד עליו הכתוב וכמוהו לא היה לפניו מלך וגו' (מ"ז כג כה), הרי עמדה לו חכמתו שפשפש צמעשין, וטוב לו מעשרה מלכיס שהרשיעו ולא טנו מדרכס: אשר היו בעיר. צרושלים. רחצעס אציה אחויה יואס אחרי מות יהודע א, אמליה אמו מנשה אמון יהויקיס לדקיהו: (כ) כי אדם אין צדיק בארץ. לפיכך נתיך לפשפש צמעשין ב:

א פירוש אבל כל זמן שהיודע חי היה צדיק גמור, כהכתיב במלכים (ב יב ג) ויעש יהואש הישר בעיני ה' כל ימיו אשר הורהו יהודע הכהן, ואחרי מות יהודע עשה הרע בעיני ה' כמו שכתוב בדה"ב (לה כב): ב דקשיא ליה דמלת כי מוכיח שהוא מחובר למעלה, לכן פירש לפיכך צריך לפשפש. אך קשה לי וכי בעבור שאין צדיק בארץ צריך לפשפש, אדרבא אם היו מקצת צדיקים אז מי שאינו צדיק צריך לפשפש, וישוב בתשובה כדי שיגיע למעלת הצדיק, אבל אם אין צדיק בארץ אין סברא כל כך שצריך לפשפש, כי אי אפשר בלתי חטא. ונראה לפרש דקאי אמה שפירש החכמה תעז לחכס, שהיא יעצתו לשוב בתשובה ולפשפש צמעשין, על כן אמר כאן שלא

תאמר איך אמר החכמה תעז לחכס שיעצתו לשוב בתשובה, אם הוא חכס החכמה יועצתו שלא יחטא כלל ולא יצטרך לעשות תשובה. לזה אמר כי אדם אין צדיק בארץ שלא יחטא, לפיכך צריך לפשפש. עוד נראה לי יען שאמר לעיל אם הרשעת מעט אל חוסף להרשיע, בחשבך דכל מי שחטא חטא מה נכתם עונו תמיד לפני ה' יתברך, וכבר אבד בסיבת מה שחטא ולא יועילו השמרו מחטא כמה שעתיד, לא תחשוב כן ואל תוסיף להרשיע. ואמר כאן הטעם למה לא יחשוב כן, ואמר שאם תחשוב כן אז ח"ו כולם אבודים, כי אדם אין צדיק בארץ אשר לא יחטא, אלא על כרחך בשובם מדרכס הרעה יכופר להם עונם, לפיכך לא יוסיף להרשיע, ויפשפש צמעשין הראשונים כמו שפירש רש"י לעיל מיניה אל תוסיף עליו אלא פשפש צמעשין.

מצודת דוד

לחכס. תתן חזק אל החכס: מעשרה. יותר ממה שיתחזק האדם במעוז עשרה שליטים אשר היו בעיר למשול בה. (ואמר מנין עשרה בעבור היותו סך חשבון) 7: (כ) כי אדם וגו'. אין בכל הארץ אדם צדיק בכל דרכיו אשר

ספורנו

אבן עזרא

תתחכם יותר, חזר לבאר שאין מעלה גדול הימנה, רק הזהיר שלא יתעסק בה תמיד, רק יתן חלק לגוף כדי שיחיה. ואמר כי יותר עוז וכח יש לחכמה מעוז שליטים רבים. ומנין עשרה בעבור היותו סך חשבון והוא ראש הכלל, כי כל מה שיש למעלה ממנו הם אחרים. ובעבור היות עיקר כל דבר הראש ואמצעיתו וסופו, היה האל"ף בלשון הקדש בתחלה והיו"ד בסוף, והנה היו הה"א והו"י"ו אמצעיים. ואלה הארבעה אותיות הם למשך, ולא יתכן שימצא אות או תנועה רק שיהיה אחד מהם נמשך עמו, והאל"ף והיו"ד בחשבון שומרים עצמם כמו גדר, והה"א והו"י"ו חשבון עגול, וסוד גדול יש בכלם בשם הנכבד והנורא שאינו שם מדה, והוא מן האותיות הנזכרים: וענין אשר היו בעיר. הראות עוזם בהתחברם כלם במקום אחד בהסכמה אחת. ויש מפרש כי זה רמז לגלגלים והוסיף אחד, ואיננו נכון: (כ) כי אדם.

מדרשי חז"ל

החכמה תעז וגו'. זה דוד, מעשרה שליטים, מעשרה זקנים שאמרו בספר תהלים, ואלו הן, אדם הראשון, אברהם, משה, דוד, שלמה, הימן, שלשה בני קרח ועזרא. (שם). כי אדם וגו'. א"ר יודן: וכי יש אדם צדיק וחוטא, אלא אלו גבאי צדקה ומחלקי צדקה שלראוי נותנים שלא כראוי, ולשלא כראוי נותנים כראוי. (שם).

להגביר השכל על התאוה: מעשרה שליטים אשר היו בעיר. יותר מכל החושים הפנימיים והחיצוניים שהם בין כולם עשרה: כן כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה היותו סך חשבון והוא ראש הכלל, כי כל מה שיש למעלה ממנו הם אחרים. ובעבור היות עיקר כל דבר הראש ואמצעיתו וסופו, היה האל"ף בלשון הקדש בתחלה והיו"ד בסוף, והנה היו הה"א והו"י"ו אמצעיים. ואלה הארבעה אותיות הם למשך, ולא יתכן שימצא אות או תנועה רק שיהיה אחד מהם נמשך עמו, והאל"ף והיו"ד בחשבון שומרים עצמם כמו גדר, והה"א והו"י"ו חשבון עגול, וסוד גדול יש בכלם בשם הנכבד והנורא שאינו שם מדה, והוא מן האותיות הנזכרים: וענין אשר היו בעיר. הראות עוזם בהתחברם כלם במקום אחד בהסכמה אחת. ויש מפרש כי זה רמז לגלגלים והוסיף אחד, ואיננו נכון: (כ) כי אדם.

מן בית
דין
מה דין
לנפשך
תתן
למבא
ר דחיל
עלוהי
נת רש"י
לזה:
שניהם,
ס רשעת
יד מדבר
מי שהוא
בטחוננו
יט) תעזו
ולא זה:
שתולותך
שעה: אל
נתו: יצא
צני מיני
ז לחכס.
ס בשני
אמר אל
לטחינה,
מר. ד"א
אשר היו
לא נדבר
מעשרה
אברהם
ית אלא
שליטים
עלו ולא
יעקב כי
(שם).
מעשרה
מן הפה
מהמטס

אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב
 ולא יחטא: כא גם לכל הדברים אשר
 ידברו אל תתן לבך אשר לא תשמע
 את עבדך מקללך: כב כי גם פעמים רבות
 ידע לבך אשר גם את קללת אחרים:

זכאי בארעא די עבד
 טב כל יומיה ולא יחוב
 קדם " אבל נכרא
 דיחוב קדם " חזי ליה
 למתער בתיובתא עד
 לא ימות: כא אוף כל
 מליא דימלאון לך
 רשיעיא לא תמסר לבך
 לקבלותהון דלא ייתון יומין דתשמע ית עבדך דילוט לך ולית לך חילא לאשתויבא מן
 ידוי: כב ארום חזי לך למצדק ית דינא בזמן דילוט לך גבר דלית דכותך דארף זמנין

שפתי חכמים

וזהו שפירש רש"י לפיכך צריך לפשפש במעשיו, פירוש ולא יחשוב כי אין לו תקוה, אלא יפשפש במעשיו וישוב ויכופר עונו: ג פירוש לא תטה אונך לשמוע את המקלל אפילו שיהיה עבדך, כאשר עשה דוד מלך ישראל עם שמעי בן גרא:

(כא) גם לבד הדברים וגו'. לפי שמדבר בשאול שקיבל לשון הרע על נז עיר הכהנים ועליו נאמר אל תרע הרעה, אמר גם לכל הדברים אשר ידברו אליך הולכי רכיל, אל תמן לנך לקנן: אשר לא תשמע את עבדך מקללך. אין עוב אשר טטה אונך לשמוע את עבדך מקללך. דבר אחר מעשרה שליטים, אלו עשרה דברים המחייבים את האדם, שמי עיניו מראין אותו דברי עבירה, שמי אוניו משמיעין אותו דברים בטלים, שמי ידיו שגזול וטומא צהן, שמי רגליו שמוליכין אותו לדבר עבירה, ופיו ולבו. דבר אחר החכמה תעוז לחכם זה נח, מעשרה שליטים מעשרה דורות שלפניו. דבר אחר לחכם זה הצרה, מעשרה שליטים מעשרה דורות שלפניו. דבר אחר המשמשין את הגוף על ידי מאכל, מן פומא לושטא מן וושטא לכרכא וכו' כדאיתא צמדרש קהלת. ותכמתו עמדה לו למשה שלא נטוּך למאכל ארבעים יום וארבעים לילה. כל הפנים הללו צמדרש, ואיני

מצודת דוד

עבדך מקללך, כלומר לא תחשוש בהם כאלו לא שמעת, ועם כי תוכל לקחת נקם מעבדך: (כב) כי גם פעמים רבות. רוצה לומר לא פעם ולא שתיים, כי אפילו פעמים רבות ידע לבך וזכרת בדבר אשר גם אתה קללת אחרים, והחכמה תלמדך לחשוב מדוע אם כן ידע לבבי מה שמקללים אותי:

ספורנו

טוב ולא יחטא. ואמרתי שהחכמה תעוז יותר מן החושים, כי אמנם גם בחכם יגברו לפעמים החושים ויחטא בהם בפרט בתוספת וגרעון בהסתת החושים המתעים: כא גם לבד הדברים אשר ידברו אל תתן לבך. ומאחר שגם הצדיק נכשל לפעמים בהסתת החושים, ראוי שלא תקצוף על כל דבר פשע שידברו אחרים עליך אשר בזה: לא תשמע. לא תטה און לשמוע: את עבדך מקללך. שהוא מקלל מתוך עניו ושעבודו, לא תצטרך לקצוף על אלה הנעשים בהסתת החושים אבל תזכור: כב כי גם פעמים

מדרשי חז"ל

אין צדיק וגו'. מכאן דאפילו צדיקים צריכים כפרה. (סנהדרין מו:).

סגיין ידע לבך דארף
 אנת הויתא ליט גוכרין
 אחרנין: כג כל דא פחנית
 פחוכמתא אמרית
 כמימרי אחפום אף כל
 חכמת אודיתא והיא
 רחקת מני: כד הא פבר
 אתרחק מבני נשא למדע
 מלכא משיחא מן הוא
 ולא ללא ולמתבע חוכמתו:

יכול ליישב עליהן מקרא שלחם בארץ: (כג) כל זה נסיתי מקראות שלמטון (פ"א ולא נסיתי בחכמה. צמורה: אמו את החכמה: והיא רחוקה

מצודת צ

(כג) נסיתי. מלשון נסיון: (כה) ואלו וחשבון. מלשון מחשבה. וכן כי ע:

כבר היה רחוק הוא מלהשיגו: עמוק, ומי אם כן יוכל למצוא ענין החכמה: וחשבון. ר

ספורנו

רבות ידע לבך אשר גם את בהסתת החושים, כמו שיקרה לעבד ראוי לקצוף על זה: כג כל זה. בחכמה. להתבונן ולצייר עיניו: מפעולת הכח השכלי: והיא רחו השכל האנושי שהוא כחני כלב השכלי בפועל שהוא עם זה שכי מהשגתי מה שהיה לצייר או בראשית: ועמוק עמוק. ענין הב כלתי אנושי: כהן סכותי. פני החמירות, ולבי כמו כן פנה ו במופת: ולתור. במחקר עיוני: וי חכמה. כוננת האל במציאות: וחי במיני הנמצאים הנפסדים, שהם להוסיף עליהם איזה מין חדש ו

(כג) אמרתי אחכמה וגו'. היו

אם כן נכנס בו רוח שמות וכו' ועשיתם לכם פסל תמונת כל אשר על כן (בכמות גג) אין קישוי אלא לדעת, על כן (ברכות כב.) לא תיקן עזרא טבילה לדברי תורה לשום טמא רק לבעלי קרי על שבא מתוך זכות הדעת, והוא מובן מדברי רז"ל (ברכות יז.) רצונו לעשות רצונך אך שאור שבעיסה מעכב, הוא השאור דיצרא דעבירה שמחמיץ העיסה בהכנס בתוכו הרוח שמות, והנה צונו הש"י לאכול מצה שאין בה הרוח והוא לבטל יצרא דגילוי עריות.

מצות המרור לבטל יצרא דשפיכות דמים, מר"ד בגימטריא מו"ת, נמצא לשון מרירות אצל המות כמה דאת אמר (שמואל א טו לג) אכן סר מר המות (עמוס ח י) ואחריתה כיום מר (קהלת ז כו) אשה רעה מר ממות, והנה המצריים מררו את הייהם בעבודה קשה לתקן עון דשפיכות דמים, הנה בעת צאתנו מארץ מצרים צונו הש"י לאכול מר"ד בגימטריא מו"ת, וללועסו בל"ב שינים רומזים לל"ב נתיבות החכמה והחכמה תחיה, והוא לבטל יצרא דשפיכות דמים.

הנה כי כן ג' עבירות הללו המה ראשי עבירות, וכאשר האדם נקי מן ג' ראשי עבירות הנ"ל אינהו ואביזרייהו, הנה הוא משומר וכא מכל העבירות, כי כולם תלויים באלו (כאשר הארכנו בספר דרך פקודין), על כן ג' מצות הנ"ל אשר סגולתם לבטל היצרין דג' עבירות הנ"ל, ראוי לכורכם יחד ולאוכלם במצותיו ית"ש, והנה יצרא דעבודה זרה היה מוכן מאז בכח ביד ישראל לבטלו מכל וכל בביאתם לארץ, כאשר (יומא טו:) ביטלוהו אנשי כנסת הגדולה בביאת שניה, (ערכין לב:) והקפיד הקב"ה על יהושע והחסיר אות משמו על שלא ביטלו בביאה ראשונה.

והנה מצאנו מעם לסברת הרמב"ם ז"ל שאין צריך כריכה רק למצה ומרור, שאותן היצרין אין להם ביטול עד אשר הש"י בעצמו יעביר רוח הטומאה מן הארץ, מה שאין כן יצרא דעבודה זרה הנה נתבטל, ועל כן פסח אין לכורכו עם המצה ומרור, ולסברת הראב"ד הנה נאמר, דהנה קשה לפי זה, כיון דיצרא דעבודה זרה כבר נתבטל שוב לא נצטרך כלל למצות הפסח, אבל נבאר הדבר על פי מה שפירשנו בפסוק (דברים ד כג) השמרנו לכם פן תשכחו

76

את ברית וכו' ועשיתם לכם פסל תמונת כל אשר צוך י"י אלהיך, עד כאן, והקושיא מפורסמת, וכי ח"ו צוה הש"י לעשות עבודה זרה (עיינ ברש"י), אבל פירשנו הכוונה על עבודה זרה הנסתרת הנעשית בכוונה לא טובה בעת עשיית מצות הש"י, דהיינו עבודה מזוייפת ח"ו כגון שעושה מצות ומעשים טובים לכבוד ולשבח בני אדם שישבחוהו ויכבדוהו, או בעבור ממון וכיוצא, הנה כמדומה הוא שעובד את הש"י והוא עובד את זולתו, בני אדם וממון, והוא עבודה זרה ממש, ועיין בחובת הלבבות (שער יחוד המעשה פרק ד) (בחקירתו בשכל), גרע ערך עובד כזה מן עובד הצלמים בכמה ענינים רחמנא לשיזבן עיי"ש, וזהו אשר פירש הרמ"ע (עשרה מאמרות, חיקור דין ח"א פ"ב) בפסוק כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחמא (קהלת ז ה), רצ"ל שלא יחמא בעשיית הטוב שעושהו בצד מה מזויף, וזהו הפירוש, השמרנו לכם פן תשכחו וכו' ועשיתם לכם פסל תמונת כל אשר צוך י"י אלהיך, רצ"ל בהדברים אשר צוך י"י אלקיך היינו במצותיו תעשה לך ח"ו פסל, לזה צריכין שמירה יתירה, הנה תראה בשגם שאנשי כנסת הגדולה בטלו ליצרא דעבודה זרה הנגלית, עם כל זה יש יצרא דעבודה זרה הנסתרת, על כן מחוייבים לעשות הפסח גם לעת כזאת לבטל יצרא דעבודה זרה, על כן גם הכריכה מחוייבת עם מצה ומרור לבטל ג' יצרין כאחד, ובמהרה בימינו את רוח הטומאה יעביר מן הארץ ונשגב ה' לבדו במהרה בימינו אמן.

על דרך הסוד

כתב הרב הקדוש בשל"ה (מסכת פסחים מצה עשירה דרוש א ד"ה והנה מתחלת) ג' מצות פסח מצה ומרור רומזים לזכות ג' אבות (אשר הם מרכבה לג' מדות הבית דין העליון חג"ת), וזכותם עמדה לישראל במצרים (לדונם על פי הבית דין העליון לזכות), ועוד כל ימי עולם זכותם לעד לעולם לשבטי ישורון בכל דור ודור, מצה כנגד זכות אברהם, מצה צריכה שימור, וכתוב ביה באברהם (בראשית כו ה) וישמור משמרתו, פסח נגד יצחק, כתיב ביה (שם כו ט) שני גדיי עזים (פרקי דר"א לב) אחד לפסח ואחד להגירה, מרור לעורר זכות יעקב, דכתיב ביה (יונה ג כו) לא שלתי

אין רכי צכי מלימך שפינא צפין מצנינו

← תְּשׁוּקַתְךָ וְהוּא יִמְשַׁלְּךָ: סִי וְלֹאֲדָם
 אָמַר כִּי־שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתְּךָ וְתֹאכַל
 מִן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר לֹא
 תֹאכַל מִמֶּנּוּ אֲרוּרָה הָאֲדָמָה

תְּשׁוּקַתְךָ וְהוּא יִמְשַׁלְּךָ: סִי וְלֹאֲדָם
 אָמַר כִּי־שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתְּךָ וְתֹאכַל
 מִן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר לֹא
 תֹאכַל מִמֶּנּוּ אֲרוּרָה הָאֲדָמָה

לקט בהיר

רש"י

ואין זה כי אם גידול בניס (לבוש), ועוד שכבר היו לה
 בניס, וא"כ זהו האשר שפגע בה תחלה (ד"ד): מא) זה
 קאי אכולי מלחא, כלומר אחר כל זה שתולאות צערי היווג
 כולו שליך ולא לו, היה א"כ מן הישר כשתבוא לין המשוקה
 לתובעו מן הדין, אעפ"כ לא כן הוא (מ"ל): מב) הגם
 שזו מדה טובה, ולניעות, אבל סוף כל סוף גם קללה יש בה,
 כי צער גדול היא התאוה צעת שאין זיכולת למלאותה
 (רא"ם), ותוך מזה מה שניתן לה לאשה תכונה זו להימנה

תשוקתך. לתשמיש, ורעפ"כ"א) אין לך מלח
 לתובעו צפה אלא הוא ימשול בך"ב, הכל ממנו ולא
 ממך"ב) (סס): תשוקתך. תאותך, כמו (ישעי"כ"ט ח)
 ונפשו שוקקה: (י) ארוורה האדמה בעבורך. (יד)
 תעלה לך דברים ארוורים, כגון זבובים ופרעושים
 וגמלים (ב"ה), משל ליואל לתרבות רעה והצריות
 מקללות שדים שינק מהם (ירוש' בללים פ"א ז):

בשינית קללה היא, ואח"כ אם משמרה טבעה שלא לתובעו לניעות היא, ולהפך הרי זו חלופה (בא"ם), והוליה את הכתוב
 מפשטה, מלומר והוא ימשול בך בכלל שיהיה ארון עליך, שא"כ נשאר ולא אישך תשוקתך לברכה ולא לקללה, כי התאוה
 כשאפשר למלאותה נכרה היא, וגם האיש ממאה (רא"ם), ועוד שגם קודם לכן צעמ הנריאה אמר הכתוב וכבשה חסר
 שהאיש כובש את האישה (ג"א): מג) זו קללה צפני עזמה, שאם נתאוה הוא יכולים להתדווג גם בלא תאוה, אשר לא כן
 להפך (חזקוני): מד) התחל באדם שנאמר ולאדם אמר וסיים ארוורה האדמה, עוד קשה למה תהיה כואת לקלל האדמה
 בצביל האדם, הגם שאמרנו שמגיע גם לארץ קללה בצביל עונה ששינתה, פשט הכתוב כאן שאמר "בעבורך" לא משמע כן,
 ותיך תעלה לך דברים ארוורים פי' הקללה תהיה באדמה, אבל תהיה בעבורך לצער אותך, וזוה מחורץ ב' הקושיות, ועדיין
 צריך חיקון מה שייכות להאדם ולאדמה להיחוס נתאריים בקללה אחד, ע"י מציא המשל, והאדם נכרא מאדמה כגן היוגק
 מאמו, ויהיה לתיבת בעבורך ב' משמעות, הא' כדי שתהיה לך נוק, והב' לקחה בצבילך, ועדיין צריך לדעת מה זה קללה
 שנחקל בו האדמה והאדם ניזוק ממנו הלא צעצון תאכלנה היא אינה קללה לאדמה כלל, ומה שתעלה נחמים מרים ורעים
 זה מה שאמר וקון ודרדר וכו', לזה אמר כגון זבובים וכו' (רא"ם), והגם שמשתימים הללו נכראו קודם האדם, הקללה היא

אור החיים

וזו קללה גדולה שתמיד חסרה תשוקתה וזה כנגד
 מדה האוה לעינים. וכנגד נחמד וגו' אמר והוא
 ימשל וגו' הוא חשבה להסיר מעליה כח המושל
 הגדול שתהיה כאלהים וגו' הוסיף לה מושל
 להכניעה:

לא ידע צעת אכולו כי עץ הדעת הוא לא ידק לומר
 לו כי אכלת מן העץ וגו', כי הוא לא אכל מן העץ
 בידיעה אלא בשוגג לזה אמר אליו ה' כי שמעת וגו'
 פירוש שקבל דברי אשתו ולא בדק אחריה ונמשך לו
 מזה שאכל מן העץ. ודקדק לומר לקול לרמוז שלא
 צחן בדבריה אלא להצרת דבריה"ש) שאמר לו קח
 ואכול אכל והיה לו לשאול מאיזה עץ לקחה. ואומר
 ותאכל מן העץ אשר צויתך לאמר כאן רמז החטא
 ששגג בו כי הוא צוה לו לאמר לאשה שלא תאכל מן
 העץ והוא אומר העץ אשר צויתך לאמר פירוש

אור בהיר

ואתה תשופנו (כשאתה רוצה להרוג אותי) עקב (בגלו). שי"ב) ולא אמר כי שמעת לאשתך. ש"ב) פי' הגם שיש להאמין לה

בעמל תיבך
 יי וכובין ו
 ותיכול ית
 ש בועתא ו
 עד דתיתנו

(יח) וקוין
 כשחורטנה מ
 ועכזיות (ב"ה)
 ואבלת את ו
 בצרכה נאמר
 זורע זרע וגו
 ארוורה האדנ
 העלצון וקון
 או ירקות גנה
 עשבי שדה ועו
 אפיך

הקמון (רא"ם)

לומר להאשה
 כמו שדייקנו
 קלל לאדם
 בדבריו"ש"א) כ
 סיבה כי הגנ
 ולא על העץ ו
 היה השינוי ו
 כשאר עליו הג
 למעלה. גם א
 כטעם הפרי
 לטעויות גם עו
 יד צען מקוד
 בשנותו את ט
 ה' להאדמה

שהיא בחוקת כשר
 עיקר. ש"ב

בעמל תיבלינה כל יומי חיה:
יה וכובין ואמדין תצמח לה
ותיכור ית עפכא דחקלא:
יש בזעתא דאפה תיכור לחמא
עד דתיחוב לארעא דמנח

בעבורך בעצבון תאכלנה כל ימי
חיה: יה וקוץ ודרדר תצמיח לה
ואכלת את עשב השדה: יש בזעת
אפך תאכל לחם עד שובך אל

רש"י

לקט בהיר

(יה) וקוץ ודרדר תצמיח לה. הארץ...
כשחזרנו מיני זרעים תלמיח קוץ ודרדר קודם
ועכציות (כ"ה) והן נאלכין ע"י תקוץ (כ"ה)
ואכלת את עשב השדה. ומה קללה היא זו והלא
בזרעה נאמר לו (א' כ"ט) הנה נתתי לכם את כל עשב
זרע זרע וגו', אלא מה אמור כאן צראש הענין
ארורה האדמה בצבורך בעצבון תאכלנה, ואחר
העצבון וקוץ ודרדר תלמיח לה, כשחזרנו קטניות
או ירקות גנה היא תלמיח לה קוליס ודרדרים ושאר
עשבי שדה ועל כרחק תאכלם (פרד"ח י"ח): (יש) בזעת
אפך. לאחר שתערה בו הרבה (י"ז):
הסמוך (רא"ם): (מז) כלומר לא שיטבול פתו בזיעה, אלא הכתוב הזכיר הטירחה בלשון זיעה דרך מליצה

אור החיים

לומר להאשה והוא לא אמר להאשה אלא מהפרי
כמו שדייקנו דבריה. ואומרו ארורה האדמה ולא
קלל לאדם כמו שקלל לחוב מטעם האמור
בדבריו (כ"ה) כמו שכתבנו וקלל להאדמה כי היא
סיבה כי הגם שהאדם צוה להאשה על הפרי לצד
ולא על העץ עם כל זה לא היה צוה מכשול אם לא
היה השינוי ששנתה האדמה צען הדעת והיה עליו
כשאר עני הגן לא היה סיבה להחטא כמו שכתבנו
למעלה. גם אם הייתה עושה כל עני הגן טעם העץ
כטעם הפרי היה האדם נזהר לומר לחוב כי
נלטויות גם על העץ והוא גם היא לא הייתה שולחת
יד צען מקודם (כ"ב). גם לא הייתה מחפלת בו (כ"ג)
בשנתו את טעמו של עץ משאר עני הגן. לזה קלל
ה' להאדמה כי היא הייתה סיבה לכל שחוליה מין

אור בהיר

שהיא נחוקת כשרות, אבל ע"פ היה לה לשאול.
שכב) שחטא היה. שכב) מקודם שאכלה מהפרי, ואז לא הייתה אוכלת כל
עיקר. שכב) פי' הגם שנאמר שהייתה אוכלת מן העץ בשוגג, שהרי לא נטויה על העץ, אבל לא הייתה מחפלת לאכול מן הפרי
במוד. שכב) שהוא מר ואינו ערב. שכב) שממנו לוקח.

בה:
ית:
מן
לא
לה:
מלח
ולא
ע"ה
מה
שום
ריות
ז:
זכמו
מאוב
חסר
לא כן
אדמה
ע כן,
עדיין
היונק
קללה
דעים
היא:
לומר
העץ
ז וגו'
זך לו
שלא
ו קח
זמרו
חטא
זל מן
ירוש
נין לה

13

ימים שאדם שרוי בטובה כמו הירחי קדם שאדם שרוי במעי אמו, ועל כן הוא בוכה בצאתו לעולם. וגם כן הוא ר"ת "ברוך כבוד יי ממקומו (יחזקאל ג יב), כי במעי אמו רואה בכל יום כבוד יי, ומקבל עליו אלקותו והתורה לבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל, על כן הוא גם כן ר"ת "מי כמוכה באלים יי" (שמות טו יא):

ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך ותאכל מן העץ אשר צויתך לאמר לא תאכל ממנו. יש לדקדק מאי לקול, לאשתך הוה ליה למימר. וגם הלאמר לא יוצדק. והנ"ל כי הנה ידוע דהאדם הוא בחינת משפיע דוגמת הג' אותיות יח"ו, ודוגמא להם בעולם הזה השלשה יסודות אש מים רוח, והנקבה דוגמא לה' אחרונה, אשר נגדה בעולם הזה יסוד העפר, שאינו פועל פעולתה עד שמקבלת מהג' יסודות אש מים רוח שעליה, ומוציאה הפעולה שהיתה נעלם בה, מן הכח אל הפועל מההעלם אל הגילוי. והנה בדיבור ואמירה נכללים השלשה יסודות שר"ת שלהן אמ"ר, כי ההבל הם וכו יסוד האש, ובלחלוחית רטיבות הפה הוא יסוד המים, ובהבל עצמו היוצא יש בו יסוד הרוח. והנה אם האשה שומעת לקול ומאמר האיש, הוא כסדר הבריאה, מה שאין כן אם האיש שומע לקול האשה ונתפתה לה, נעשה הוא בחינת נוקבא שמקבל ממנה, אזי מנביר הדינים, על כן השומע לקול אשתו נופל בגיהנם (כ"מ נ"ט ע"א), על כן באשה אין בה בחינת דבור שאין לה פה לתבוע, והתובעת בפה יוצאה בלא כתובה, והבן כי זה הוא כעין היפוך השולחן היא למעלה כו'. וזה ירמוז בכאן ולאדם אמ"ר, נדייקא בחינת אמ"ר שיש בון, כי שמעת לקו"ל אשתך נדייקא לקו"ל אשתך היפך הכונה כנ"ל, ותאכל מן העץ נר"ל הגם שהוא מ"ן העץ תלושים כהתנצלותך, אין בזה התנצלות כי הוא אשר צויתך לאמ"ר, נשאתה תאמר לה באזהרה לא תאכל ממנו, ממילא היה לה להזהר בכל מיני מאכלים ולחקור ולדרוש מה הוא, כי מה שאומרת היא בעצמה אינה נאמנת, כי אין לה בחינת אמירה, ממילא הפכת הסדר מה ששמעת

למאמרה, על כן ארורה האדמה בעבורך, כי להיות האדמה יסוד העפר מקבלת מהג' יסודות שעליה, ומוציאה פעולתה מן הכח אל הפועל, ממילא בהפיכת הסדר ארורה האדמה בעבורך, והבן:

בעצבון תאכלנה כל ימי חיך, שהוא מדה כנגד מדה להיות שאכל בפתאום בלא ישוב

הדעת, על כן לא יאכל עד שיתעצב בעבודה אשר יעבוד להמציא פרק לביתו. וירמוז כל ימי חיך דייקא, לאפוקי הימים שאתה עוסק בחיי עולם, אזי יפרוק ממנו עול דרך ארץ נ"ל, כי תהיה אכילתו למצוה להיות לו כח לתורה ולעבודה, ויהיה כענין אכילת קדשים למצוה, ויתברך המאכל כמעט שאפילו הגיע לו כפול יהיה לו די (עיין פסחים ג ע"ב). וזהו בעבורך בעצבון תאכלנה, ס"ת כה"ן. כל ימי חיך, ס"ת כל"י. היא ר"ת כה"ן לוי ישראל, שכולם יכולים לבוא למדריגת אכילת קדשים ימים שעוסקים בחיי עולם. וירצה עוד כל ימי חיך, לאפוקי הימים שאתה עוסק בחיי עולם, שבתות ד' וימים טובים מקראי קדש:

והבן וקוץ ודרדר תצמיח לך. הוא על שם שהרבה בחטאו הסיגים בעולם בשלימות הקליפות, על כן יהיו לצנינים בצדו, עד אשר יבער ד' רוח שומאה מן הארץ. וירמוז וקו"ן, היא בגימטריא ד' פעמים מד"ה. הוא על פי מה דאמרו באבות (פ"ה מ"א) ארבע מדות בדיעות, (שם שם מ"ג) ארבע מדות בנותני צדקה, (שם שם מ"ד) ובהולכי לבית המדרש, שהן לטוב ולהפכו. ואילו לא חטא אדם לא היה טוב ורע בעולם, וכחיום נתהוו ארבע מדות על ידי צמיחת היצר הרע, והבן:

וקוץ ודרדר תצמיח לך. כבר אמרנו זה הפסוק ברמוז, דהנה משה כתב בתורה (דברים ו ד) ד' דאחד רבתי, והריש דלא תשתחוה לאל אחר (שמות לד יד) גם כן רבתי. ואמרנו לפי פשוטו מעם לזה, דהנה עבודה זרה לא תקרא דוקא בהולך ומשתחוה לצלם ודמות או זבח לו ומקטיר לו,

מון רבי צבי אליהו שפינא זצ"ל מק"ק

חטא האדם, לא היה נמשך אחר עין הדעת טוב ורע, לא היו טועים בין רע לטוב ובין טוב לרע, והטעותים הללו נמשך בחטאו. והנה החילוק שבין אחד לאחר, הוא רק הקוץ של הד' שלאחריו, וכן בהיפוך מספר ר' הוא נותר על מספר ד' מנין קו"ץ. וז"ש לו השי"ת אחר החטא וקו"ץ ודרד"ר תצמיח לך, שיומשך מחטאך ספיקות ומעותים בין ד' לר' ובין ר' לד', שהחילוק שבנתיים הוא הקו"ץ, והבין היטב השי"ת יאיר פנים מסבירות:

ואכלת את עשב השדה, מקובל מהאר"י ז"ל שהוא מצוה לאכול את עשב השדה. והנראה כי על ידי חטאו גרם שנפלו ניצוצי קדושה גם בדומם וצומח, ועל ידי מה שאוכל את העשב, הוא צומח הגדל בשדה והוא דומם, מתקן הכל כנודע. והנה תיבת א"ת לרבות, יש לפרש גם כן ואכל"ת, ר"ל אכילה שלך יהיה א"ת, ר"ל עם "עשב" השדה, ר"ל להוליד להחקל תפוחין חסד גבורה תפארת המרומו בתיבת עש"ב, וכן פני אלקים ביודי"ן ופני הויה ביודי"ן בגימטריא עשב, עיין במאורי אור מערכת אות העי"ן סימן ס"א, והוא מבואר הכל במקובלים:

(יט) בזיעת אפך תאכל לחם. הגם שכבר נאמר לו בעצבון תאכלנה, בכאן הוא ענין שאפילו מה שתוציא השדה, לא יהיה לחם רק אחר זיעת אפך, אחר שתטרח בו הרבה במחינה ואפיה ובדישה ובזריעה, מה שאין כן אלו לא חטא אדם, היתה הארץ מוציאה סולת מנופה וגלוסקאות, כמו שיהיה לעתיד במהרה בימינו יהיה פסת בר בארץ (תהלים עב טז), כנודע מרז"ל (שבת ל' ע"ב). והרמז בו ללחמה של תורה שצריך להוציאה בזיעת אפו, כמקובל מהאר"י ז"ל להזיע בשעת עשיית המצות ולימוד הלכה לפרק הויות, ולסלק ולשבר מהכלה העליונה הקושיות, הם החושים הסובכים את השושנה. וזהו בזיעת אפך תאכל לחם, לחמה של תורה:

עד שובך אל האדמ"ה. על דרך שאמרו בתנדב"א (זוטא פ"ב) כל השונה הלכות ככל יום מובטח לו

דאם כן היום דבטל יצר הרע דעבודה זרה, יהיו כמה פסוקים למננא בספר תורה ח"ו. רק ידוע תדע שעבודה זרה מיקרי כל דבר אשר אדם עושה אפילו מצוה, וחושב שלא לכבוד השם רק לשם איזה פנייה בעולם, כגון להתפארות בני אדם ועושר וכבוד, הנה הוא עובד את הדבר ההוא, היינו את הבן אדם או את הממון, לך נא ראה בחוכות הלכות בשער יהוד המעשה גורע ערך זה העובד, יותר מגרעון עובד הצלמים בני פנים. א', כי העובד הצלמים עובד בשיתוף אחד, וזה עובד שותפי אלפי אלפים, היום עובד לזה ולמחר לזה. ב', שעובד הצלמים נודע גריעותו ויתבוזה בעיני בני אדם ולא יאמינו בו, והעובד ההוא יכבדוהו ויבטחו בו. ג', שהעובד הצלמים עובד את איזה דמות אבן או עץ, שהדומם הזה לא חכמים את בוראו, והעובד הזה עובד את בני אדם המכעיסים לבוראם, על זה ידו כל הדוויים וישים האדם נפשו בכפו לראות את מי הוא עובד, אם עבודתם עבודה שלימה ותמה רק לד' באמת, כי בקל יוכל לבוא לידי טעות, ויוכל להיות אפילו בעוסקו בתורה ומצות, שיהיה עושה מעשה כו' ומבקש שכר כפנחס. והנה לפעמים הוא בהיפך גדולה עבירה לשמה וכו' (נזיר כ"ג ע"ב). והנה כשלא ירצה האדם לעבור עבירה במקום שצריכים לעבור, והנה הגם שכוונתו כאשר נצטווה מהשי"ת, לא יוכשר מעשהו, כגון אם לא ירצה לחלל שבת במקום חשש פקוח נפש, הנה שופך דמים יקרא לו, וכיוצא בזה המשכיל יבין בכל דבר, לך נא ראה מעשי דיעל אשת חבר הקני, איך שיבחה הנביא מנשים באוהל (שופטים ה כד), וההוא עובדא בגמרא מההוא דלא הטיל ציצית בכגדו בכונתו לשמים כמה גדלה שכרו, המשכיל יתבונן באלו הדברים על כל ענין ותנועה. והנה בשביל זה הני תרי אתוון רברבין בתורה, דבקל יוכל אדם למעות ח"ו בין אח"ד לאח"ד רחמנא לשיזבן, דיסבור האדם שעובד את האחד והוא בהיפך. ובוה פירשנו המדרש כי הוא באמור השי"ת למשה לך רד (שמות לב ז), מגדולתך, שכתבת הני תרי אתוון רברבין בתורה בכדי שלא יטעו, וכהיום החליפו הד' בר'. והנה אם לא

לָעַם וְהָבִיִּא אֶת־דָּמֹו אֶל־מִבֵּית
 לְפָרֶכֶת וְעָשָׂה אֶת־דָּמֹו כַּאֲשֶׁר עָשָׂה
 לְדַם הַפָּר וְהִזָּה אֹתוֹ עַל־הַפְּפֹרֶת
 וּלְפָנֵי הַכֹּהֵנִים: ^ד וְכִפֶּר עַל־הַקֹּדֶשׁ
 מִטַּמְאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִפְשָׁעֵיהֶם לְכָל־

דָּמָה לְפָנֵינוּ לְפָרֶכֶת וְיַעֲבֹד
 לְדָמָה כְּמָא דִּי עֲבַד לְדָמָא
 דְתוֹרָא וְיָדִי יִתָּה עַל כְּפָרְתָא
 וְלִקְדָם כְּפָרְתָא: ^{טו} וְיִכְפֹּר עַל
 קוֹדֶשָׁא מִסּוּאֵבֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

לקח בהיר

רש"י

מכפר השעיר על ישראל^(י) (שבוט ב:), והוא השעיר
 שעלה עליו הגורל לה: **כאשר עשה לדם הפר.**
^(ה) אחת למעלה ושבע למטה (יומא י"ה):
 (עז) **מטמאת בני ישראל.** על הנכנסין למקדש
 בטומאה^(י) ולא נודע להם בסוף^(י), שנאמר לכל
 חטאתם וחטאת היא שוגג (ת"כ - שבוט י"ג):
 ומפשעיהם. חף הנכנסים מיד בטומאה (עס - עס):

הכפורת, ומאמרו על פני משמעו למעלה בגובה כנגד פניו,
 כלומר לפניו ולא עליו, וזהו שם שבע אמר לפני הכפורת,
 והוא למטה על הארץ: (לד) פ"י טומאת מקדש וקדשיו
 דכתיב בפסוק הסמוך וכפר על הקדש וגו', ור"ן רש"י בזה
 לתוך ב' דברים, הא' למה לזה הכתוב להניח דם הפר
 באמצע עבודתו אחר שהיה בקדשי קדשים ויאל ויחט אפ
 השעיר והזה גם מדמו לפניו ואח"כ גמר הזאת אהל מועד
 כפר ובשעיר ביחד (מ"ל), והב' קשה לו ימור אומרו אשר

לעם, הלא לא היה כאן ב' שעירים שצריך לייין, ואם ראונו למעט שעיר העזאזל, הלא אינו ממועט בזה שגם הוא היה מן
 העם, אלא הכוונה לומר דוקא לעם, וצא למעט ההננים שהם אינם מתכפרים בשעיר, וממילא נשמע שהם מתכפרים בפר של
 אהרן על טומאת מקדש וקדשיו דוקא ולא על שאר עונות, ולזה לזה לעשות עבודת פנים זה אחר זה ואח"כ לעשות ביחד
 הזאת אהל מועד, וראוי היה לומר להפך מה שהשעיר מכפר על העם וכי' שהרי בשעיר כתיב בפירוש בפסוק הסמוך
 משא"כ בפר, אלא מאחר שכבר פירש רש"י הפר על מה הוא צא לזה אומרו בזה הלשון, ואין קפידא (ג"א): (לה) הכתוב
 אומר בפירוש גם כאן בשעיר שצריך להוות למעלה ולמטה, וההיקף איננו צריך להמספר שיהיה אחת למעלה ושבע למטה, וזה
 לפי מה שאמרנו בפסוק הקודם ללמוד כל זאת בפר מפשטות הכתוב, אבל לפי דברי ר"ל שא' למעלה בפר נלמד מג"ש
 משעיר שנאמר בו והוא "אותו" דמשמע מיעוט רק אחת, א"כ נאמר בפר שצריך ז' למטה ונאמר בשעיר שצריך א' למעלה,
 לפי"ז יהיה ההיקף מפר לשעיר ומשעיר לפר, כלומר א' למעלה גם בפר וז' למטה גם בשעיר (ג"א): (לו) גם שאר
 עבירות נקראים טומאה, דכתיב גבי עריות ולא חטמאו בהם, וכן בע"ז ושפיכת דמים, אבל מדאמר הכתוב מטומאות במ"ס
 המקלף א"כ אינו מדבר אלא במקלף טומאות, ופליגי בה תנאי היאך משמע שמקלף זו הוא טומאת מקדש וקדשיו, ר"ש
 אומר ממקומו הוא מוכרע שאמר הכתוב על הקדש, הרי שצריכים כפרה על שטמאו את הקודש, ופשוט שאינו מטהר את
 הטמא בלי טבילה: (לז) כל זאת למדין בת"כ ובגמ' על זה האופן: דהנה כתיב ומפשעיהם זה המורד במזיד, דכתיב (מ"ב
 ג' ו') מלך מואב פשע ב', הרי שמכפר על המזיד, גם אמר הכ' לכל חטאתם, וחטאת שוגג הוא, דכתיב (ד' ב') נפש כי
 חטעה בשגגה, הרי שמכפר על השוגג, דהיינו בשעה שצא לעזרה בטומאה לא ידע שהוא טמא, ומדאמר הכתוב לכל חטאתם,
 ולא אמר ולכל חטאתם בוא"ו המוסיק, גם אמר פשעיהם קודם ואח"כ חטאתם, נשמע מזה שצריך להיות השוגג דומיא
 דמזיד שאינו חייב קרבן (שאם חייב פשוט הוא שאין לו כפרה בלי קרבן) לזה בהכרח לומר שהמדובר שעתה עדיין לא נודע
 לו, שאם נודע לו חייב קרבן, וגם צריך לומר שקודם העבירה ידע שטמא היה וצוה אפשר לזה לדי קרבן (אם יודע לו),
 אבל באופן שאינו יכול לזה לדי חייב חטאת אין זה נקרא חטאתם (ועל זה שער המוספין שבחוץ מכפרין), סך הכל העולה
 מכל מה שאמרנו הוא: ששעיר פנימי זה מכפר לגמרי על מיד שאינו יכול להביא קרבן (ופשוט הוא שעשה כל מה שביכולתו
 דהיינו ששז במשונה בכל לבבו ובכל נפשו כדקא יאות), וגם על שוגג אחד, והוא, שידע מקודם שטמא הוא ונעלם הטומאה
 ממנו ונכנס לעזרה ועדיין לא נזכר מטומאתו, ועל זה אין השעיר מכפר לגמרי (כמו על המזיד) אלא תולה מן היסורין עד
 שזכר וזו יחייב קרבן עולה ויורד, וכל זה פשוט הוא ובהיר וברי לכל מי שמעיין קלח בגמ', ועל ש"ח לא דק דהקשה שאם
 מזיד יש לו כפרה כ"ש שוגג וא"כ ליסתוק משוגג, ותירץ דה"א דשוגג אין צריך כפרה, וליתא דמעיקרא לא קשה ולא מידי

וממדיהון לְקַ
 יַעֲבֹד לְמִשְׁבֵּן ז'
 בְּגוּ סוּאֵבֶתְהוֹן:
 יְהִי בְּמִשְׁבֵּן
 לְכַפֵּרָא בְּקוֹדֶשׁ
 וְיִכְפֹּר עַל־זוּדוּ
 וְעַל כָּל קַהֲלָא
 לְמִדְבָּחָא דִּי קוֹ
 וְיִסַּב מִדָּמָא

וכן יעשה לא
 בפנים אחת לו
 הפרוכת מנחון
 (ת"כ - יומא י"ה):
 חט"פ שהם טו
 (יח) אל המזב
 שהוא לפני ה'
 הכזרות על הפו
 ובמתנות המזב
 ויתחיל מקרן פ
 עליו. ומכ"ה ה
 שנינו נוסחאות * מה.
 שהיה בפנים בכו
 (רמב"ן): (טל)
 דהיינו כותליו וגו
 דירתו ומעונתו ל
 (ב"ב: מ) ר"י
 אותו, אשר לפני ו
 בפנים באהל מועד
 לומר ויאל הגם שו
 במזבח על קרן מו
 ששם היה הפרוכת
 מערבית כפונתו, ו
 צא בחזרה לנפונת
 שבהזאת שעל פ
 ופשוט הוא (ג"א
 יתודה אח"כ, וגו
 לאחריו למטה, ו

תמאתם וכן יעשה לאהל מועד השכן
 אתם בתוך טמאתם: וכל אדם לא
 יהיה באהל מועד בבאו לכפר
 בקדש עד צאתו וכפר בעדו ובעד
 ביתו ובעד כל קהל ישראל: שני יח ויציא
 אל המזבח אשר לפני יהוה וכפר
 עליו ולקח מדם הפר ומדם השעיר

וממדיהון קבל המאיהון וכן
 יעבר למשכן ומנא דשרי עמהון
 בנו סואבתהון: יח וכל אנש לא
 יהי במשכן ומנא במעלה
 לכפרא בקודשא עד מפקה
 וכפר עלוהי ועל אנש ביתה
 ועל כל קהלא דישראל: יח ויפוק
 למדבחה די קדם יי וכפר עלוהי
 ויסב מדמא דתורא ומדמא

יעבר
 דמא
 ורתא
 על
 גראל

זשעיר
 הפר
 כיה:
 מקדש
 לכל
 יח:
 יח - ע:

זיה מן
 זפר של
 ז ציחד
 הסמוך
 הכמוז
 זיה חה
 מג"ש
 למעלה
 ס שאר
 ז במ"ס
 ז ר"ש
 ז הר את
 ז מ"צ
 נפש כי
 זטאחס
 דומיא
 ז נודע
 זע לו
 העולה
 זביכלתו
 זטומאה
 זרין עד
 זה שאס
 זל מידי

לקט בדור

רש"י

דעל המזיד מכפר ועל השוגג תולה כדמנן צהדיא ולא דמי
 מש"ה צריכי מרווייהו, ומו כתב הש"ח על המזידים שר'
 רש"י דמיירי נמי שלא ידע בנפוק ע"כ, ובהא נמי לא דק
 דמזיד לא שייך שום חילוק בין ידע בנפוק ללא ידע דמעולם
 מזיד לאו בר אחויי קרבן הוא, ומו דמאי נ"מ שלא ידע
 בנפוק כיון שהיה מזיד בשעת מעשה, והעיני בעלמנו אין לו
 שחר דמה ר"ל אם לא שרצונו לומר ששכח אח"כ שערב
 עבירה במזיד ומאי נ"מ אם שכח או לא שכח
 (מ"ל): לח) צא לשמור שלא חטעה לומר שאינו שייך
 רק לדם השעיר ולא לדם הפר, ועוד יש לעשות שיביא
 קרבנות אחרים ויעשה בהם צאהל מועד כמו שעשה צדס
 הראשונים בקדשי קדשים (בח"י), אבל פירושו הפשוט שכמו
 שהזה צפנים כזונות לעהר ולכפר ספק טומאת ק"ק, כמו כן יעשה צאהל מועד לעהר את הפרוכת וכן למוצח
 (רמב"ן): טל) הגם שמשמעות הכחוז הוא שהאהל מועד הוא השוכן אהס, אין הכוונה על גשמיותה של האהל
 דהיינו כותליו וגגו, שהלא מחנה שכינה היא זאת ומשתלמים משס כל הטמאים, אלא קדושתה ורומנותה אשר קבע שס
 דירתו ומעונתו אינו זו משס כזיכול אפילו טמאים צאים לתוכו, ולזה הוא שצריך כפרה, משא"כ אם היה מסתלק
 (ב"ב): מ) ר"ל זה פשוט הוא שהמדובר מן המוצח הפנימי, שכל אשר רצון הכחוז להודיע לנו מאיזה מוצח מדבר וליין
 אותו, אשר לפני ה" הלל זה הוא אשר יותר לפני ה' ממוצח החיצון, וא"כ קשה למה אמר ויאל, הלל מקודס זה היה ג"כ
 צפנים צאהל מועד והזה על הפרוכת, והיל"ל וצא אל המוצח: מא) כוונת רבינו במאמר זה לתרץ קושייתו דלעיל, שבהכרח
 לומר ויאל הגם שלא יאל ממקום למקום אלא שהלך מלפני הפרוכת עד לפני המוצח, שבלל זה היה סברתינו שיסתיל להוות
 במוצח על קרן מערבית לפניו, ששס פגע תחילה ואין מעצירין על המנזח, כי ההכנסה והיציאה מק"ק היחה בצד כפון
 ששס היה הפרוכת מובדל מן הכותל, א"כ כשגמר ההזאות על הפרוכת הנה הוא בצד כפון של ההיכל ופגע בתחילה בקרן
 מערבית לפניו, לזה אמר הכחוז שלא יעשה כן, אלא ויאל מבין המוצח והפרוכת ויתחיל בקרן לפניו מורחית, ורק אח"כ
 צא בחזרה לפניו מערבית, מערבית דרומית, ודרומית מורחית, כמו ששינו כל זאת בגמ', והגם שצת"כ למדו מתיבת ויאל
 שבהזאות שעל פרוכת צריך דוקא להיות הכהן לפניו מן המוצח, אין קושיא ואין סתירה, שמשמעות ויאל אמר ב' דברים,
 ופשוט הוא (ג"א): מב) שאין לומר כפרת דברים צידוי, שכבר התוודה על פר שלו ועל כל העבירות של כלל ישראל
 יתוודה אח"כ, וגם המדובר כאן מן המוצח ולא מן הקרבן, א"כ אי אפשר לומר שיתן ידיו עליו ויתודה, אלא שמחובר
 לאחריו למטה, וכיפר עליו צוה שיקח מדס הפר וגו', וזה מה שאמרו צת"כ וכפר עליו כפרה שהיא צגופו (ב"ב):

וכן יעשה לאהל מועד. כשס שהזה משנייהס יח)
 צפנים אחת למעלה ושצט למטה, כך מזה על
 הפרוכת מצחון משנייהס אחת למעלה ושצט למטה
 (ח"כ - יומא יח): השכן אתם בתוך טמאתם.
 אכ"פ שהס טמאים שכינה יח) צינייהס (סס - סס):
 יח) אל המזבח אשר לפני ה', זה מוצח הכזב
 שהוא לפני ה' כזיכול יח), ומה ת"ל ויאל, לפי שהזה
 ההזאות על הפרוכת ועמד מן המוצח ולפנים והזה,
 ובמחנות המוצח הזיקוק ללאת מן המוצח ולחזק
 ויתחיל מקרן מורחית לפניו יח) (סס - סס) וכפר
 עליו. ומכ* הוא כפרתו יח), ולקח מדס הפר ומדס
 שנינו נוסחאות יח)

הזהיר, למה כזאת. ופירש שהוא דבאה האזהרה בפני עצמו זולת העונש, להורות כשאפילו יתרצה האדם ויפקיר עצמו לעונש, אף על פי כן לא הותרה העבירה. לפי זה גם בכאן יתפרש אמר וליא ימותו, שגם זה הוא בלאו, שמחויב לעשות באופן שלא ימות, והגם שלא תפול עליו מורא המיתה, ויתרצה בזה ויגש אל הקודש, גם זה הוא בלאו, והבן:

וידבר יי אל משה אחרי מות וכו' בקרבכם לפני יי וימותו, ויאמר וכו' דבר אל אהרן אחיך ואל יבוא וכו' ולא ימות כי וכו'. הספיקות הנפולים בזה כבר קדם מאמרינו. א, מה היה הדבור הראשון. ב, אחריי הוא מופלג, הוה ליה למימר אחיך סמוך, כי באותו יום היה הדבור כמבואר ברז"ל (וכן הקשה המגלה עמוקות). ג, וימותו הוא מיותר. ד, אחיך מיותר. ה, ואל יבוא וכו' ואי הנוסף, והרי הוא התחלת הדיבור. ו, ולא ימות, הנה אמר העדר העונש בקיימו מאמר השם, ביותר היה לזרוז ביאת העונש בעברו את פי יי. והנראה דהנה דרשו רז"ל (ויק"ד פ"כ י"י) בפסוק (שמות כד יא) ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו (הובא ברש"י שם), שנתחייבו מיתה על שהציצו בשכינה, והמתין הש"י לנדב ואביהוא עד חנוכת המשכן. והנה אמר הש"י למשה הקדמה, שאהרן לא יקרב את עצמו בכל עת אל הקודש במקום שלא הורשה, ואמר לו הש"י אחרי מות שני בני אהרן, ר"ל זה היה אליו הדיבור, תדע שמיתת בני אהרן הוא מופלגת, שכבר נתחייבו מיתה מאז שלא הורשו לקרב אל יי רק אתה ואהרן, כמאמרו ית' ועלית אתה ואהרן עמך והכהנים והעם אל וכו' (שם יט כד), על כן נתחייבו אז מיתה בקרבכם לפני יי וימותו כעת, ואמר דבר אל אהרן הענין הנ"ל שזה היה סיבת מיתתם, ואמר אחיך הגם שהוא אחיך בדומה לך בדבר הזה שהורשה אז לגשת, עם כל זה אל יערב לבו לבוא בכל עת. וידוקדק ואל יבוא בוא"ו הנוסף על הדבור הראשון. וכוז ידוקדק אומר וליא ימות אמר בהעדר העונש, דהנה אירע כמה כהנים היו בלתי מהוגנים ולא מתו תיכף כמבואר במורא (יומא

ט ע"א), וכמה שנכנסו לקודש הקדשים מהפריצים ורשעים ולא מתו, אבל הקב"ה מאריך אפו וגבי דיליה, כמו שהאריך לאלו הקדושים נדב ואביהוא, וזהו שהוצרך להקדמה הנ"ל להורות שאין הקב"ה וותרן. וז"ש שאם לא יבוא ודאי לא ימות, מה שאין כן אם יבוא הגם שלא ימות תיכף, עם כל זה הש"י מאריך אפו וגבי דיליה כמו שאירע לנדב ואביהוא, והבן. כעין זה מצאתי במגלה עמוקות בכמה שינויים, ומשנה לא זה ממקומה:

7 וכפר על הקדש מטומאת בני ישראל ומפשעיהם לכל חטאתם. הגם שאין מקרא יוצא מידי פשוטו. יש לפרש שיכפר על התורה והמצות, שהם דברים שבקדושה ונאחזה בהם איזה טומאה בעוה"ר בעסוק האדם בתורה ובהמצות שלא לשם שמים רק לשם איזה פניה, ומפשעיהם לכל חטאתם הם העבירות הנמורים, והבן. השם הטוב יכפר על כל: L

ויאמר עוד ומפשעיהם לכל חטאתם. פשע הוא מרד, חטא הוא שוגג, ואם יעשה האדם חטא שוגג אין עליו אשמה כל כך, ואין צריך כל כך לכפרה גדולה. והנה כל זה כשעשה רק שוגגים, מה שאין כן בהצטרף לשוגגים מרדים, צריך כפרה גם להשוגגים. וזהו מפשעיהם המצורפים לכל חטאתם, והבן:

כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני יי תטהרו. יש להתבונן למה הכתיב הוא ית' רק הטהרה מהחטאים שהם שגגות, הרי גם על זדון ומרד יכפר הטוב וסלח לעמו ביום הקדוש הלזה. וגם יש לדקדק כפל הלשון לטהר אתכם תטהרו. והנראה על פי מה ששמעתי בשם כבוד גאון ישראל הרב הק' מה"ר לוי יצחק מ"כ בק"ק ברדיטשוב זצוק"ל בפסוק (ויקרא כג מ) ולקחתם לכם ביום הראשון, שדרשו רז"ל (תנחומא אמור ט"י כ"ג) ראשון לחשבון עונות. ופירש הוא ז"ל דהנה בימי התשובה ישראל עושים תשובה מיראה מיראת הדין, וידוע (יומא פ"ו ע"ב) דעל ידי תשובה מיראה זדונות נעשים כשגגות, ואחר כך

ה"ן יב' זכ' א"ח"א"ן שפ"כג זצ"ל מצינו

מַצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: א לֹא יִהְיֶה לְךָ עֲבָדוֹתָא: ג קָא יְהִי קָדְ אֲרָה אֲרָרן

לקט בדיר

רש"י

יא) פי' לא אתה עשית לעצמך ולא אחרים עשוהו לך, אלא אחרים עשוהו לעצמם וצאה לרשותך שקנית אותה או מצאת אותה, אתה חייב משום לא יהיה, ואם גם נעשה לך חייב אתה גם משום לא תעשה (רא"ם), ודע שהרמב"ם ורמב"ן וסמ"ג וסמ"ק ושאר מוני המלות כולם צפה אחד שזו אזהרה על קבלת ע"ז בלב, וכן פירשהו ראב"ע ו"ל והאזה"ח הק' על פי פשוטו, לפי שבמ"כ שנינו נוסח רש"י אליבא דר' יוסי ולא אליבא דרבנן, אבל רש"י חמך יתידותיו על המכילתא ואם שנויה סתם בלי מחלוקת, וגם יותר נראה לו לומר על פי פשוטו לא יהיה לך ברשותך, ומחשבת ע"ז נפקא לן מפסוק (יחז' י"ד) למען תפוש את בית ישראל בלבם (צל"ד), ואפשר שזו כוונת

אור החיים

הולאחתיך מארץ מצרים אתי עתיד להוליאך מצית עבדים, וזה ירמוז על גלות האחרון אשר שעבדו בישראל כל אומה ולשון כמשפט הרגיל בעבד ורמוז ה' כי יוליאנו מצית זה. עוד יראה על זה הדרך אשר הולאחתיך מארץ מצרים, ואם האמר ולמה הולאחתינו משם ולא הגדלת חסדך עמנו שהיה ה' ממשיך ישראל שם בארץ אויביהם ויעבדו בעובדיהם וישלטו בהם ויקחו את ארצם מידם וישבו בה לעיניהם ויש צוה יותר נחת רוח לישראל והגדת עולם היכולת כי יש אלהים שופטים בארץ ושולטים בה, לזה אמר ה' כי טעם הדבר הוא ללד שהארץ היא בית עבדים פירוש על דרך אומרו (דברים ל"ג א') צהנחל עליון וגו' ילצ גבולות עמים, ואמרו ז"ל (זכר ח"א ק"ח:) כי ה' חלק מקומות העולם לשרי מעלה זולת ארץ כנען אשר צחר לו לשמו כביכול, והוא אומרו מצית עבדים פירוש מקום שהוא של עבדים של ה' פירוש שממשלתו ממשלת שר אחד מעבדי ה' ולא רצה ה' שיהיו ישראל תחת ממשלת השמים אלא תחת ממשלתו יתצרך בכל והוליאם מארץ מצרים ללד שהוא בית עבדים לתת להם ארץ אשר היא בית אלהים:

ג. לא יהיה לך וגו' י"י) פירוש ללד שקדם לזכות על אמונתו יתצרך והוא דבר שעיקרו בלב לזה אמר כי כמו כן ילטרך להרחיק מלבו אלהות הזולת הגם שלא יוליאנו בשפתיו"י, והוא שדקדק לומר בתיבת לך פירוש אפילו במחשבתך"י, וכפי זה מלינו אזהרה למחשבת עבודה זרה שאמרו ז"ל (קידושין ל"ט:) בפסוק (יחזקאל י"ד) למען תפוש וגו' שה' מעניש על מחשבת עבודה זרה ואמרו ז"ל (זבחים ק"ו:) אין עונש בלא אזהרה, הרי לך אזהרתו. עוד יראה לומר כי כל עבודה זרה שבועלם אין פעולת העובד פועלת הדרגה בנעבד לעשותו אלהים כאשר תעשינה פעולת איש ישראל כי נותן כח גדול בצחינת הרע וכופה חס ושלום בצחינה המעולה לפני צחינת הרע רחמנא ליללן, והוא אומרו לא יהיה לך אלהים פי' הויה שלך תעשנו אלהים. עוד יראה כי באמלעות העובד הוא ממליא הויה אחת שהיא אלהים"י מה שלא היה כן קודם. עוד יראה לומר כי אל זר אשר יעשה האדם זולתו יתצרך הוא השופט נקמה מעובדו"י על דרך אומרו (ירמי' צ') תיסרך רעתך. עוד יראה כי בעשותו אל זולתו יתצרך מהנמנע שיהיה לו אחד הגם שהוא לא יראה לעבוד אלא לאחד יתחייב

אור בדיר

ר"ד) מה הכוונה באומרו לא יהיה, הלא פרע אתך לא תעשה וגו' ולא תעבדם. ר"ז) ומכל סכן שלא תעשה מעשה, אף על פי כן לא יהיה. ר"ח) וכאלו אמר כך. ר"ט) בדרך הזה הג' ובדרך הג' הקודם לזה הענין אחד ממש, שהדבר מלד עצמו אין צו שום ממש, אלא כח עבודתך עושה אותו ליש, ואין חילוק ביניהם אלא פירוש חבית יהיה, שלדרך הקודם פירושו הו"י שלך עו"ה (לא) תעשה (יהיה לך) צוה"י שלך (אלהים אחרים), ולדרך הזה הג' פירושו הויה אלהים עו"ה (לא יהיה) לא תעשה הו"י (לך) בנעשך (אלהים אחרים). ר"י) ופירוש אלהים שופטים, כלומר לא תעשה שופט על עצמך.

יקיים תלמוד אחרים. שא אלהים עליהם זולתי, שגנאי אללוי"י, דבר לעובדיהם, ודומה כאלו על פני. כל זכ תיבת אחרים אי לעשות רבים לשון יחיד וגם לומר כי כשי ולא ולמד מז ריבוי האלוהו ואומרו על פו צפ"ט מה' יכ יאמר לעבור שעה על פי זרה שאפילו הוא, וזה הו הזמנים, כי שמו כי הוא ו הרי זה הכני והרגעים שבו באומרו על שעושים עבד חס ושלום"י) בעולם הוא י

ר"א) פירוש על צפניו, והגם שחו פירוש אמרו שני פני. ר"ב) וממתי. ר

בר מני ד קא תעבד קף אָקם אֱלֹהִים אַחֲרַיִם עַל־פְּנֵי ד לְאִתְעֵשֶׂה

רש"י

לקמ בהיר

יקיים תלמוד לומר לא יהיה לך (שס): אלהים אחרים. שאינם אלהות אלא אחרים עשאוים (שס). ולא יתכן לפרש אלהים אחרים זולתי, שגנאי הוא כלפי מעלה לקרותם אלהות אללוי, דבר אחר אלהים אחרים שהם אחרים (שס) לעובדיהם, וטעמים אלהים ואינם עונים אותם ודומה כאלו הוא אחר שאינו מכירו מעולם (שס): על פני. כל זמן שאני קיים, שלא תאמר לא נלעוו על חצינת אחרים אין קפידא, כגון זבחה לאלהים יתום, או מי כמון באלהים שפירושו אלהים הוא ושקר (ד"ד): יד כלומר

אור החיים

לעשות רבים כי אין אחד, והוא אומרו לא יהיה לשון יחיד וגמר אומר אלהים אחרים (שס). או ירצה לומר כי כשיתחיל לעבוד אחד לסוף יעבוד רבים. ולא ולמד מדברי נביאי ישראל (סנהדרין ק"ב): ריבוי האלוהות שהיו ישראל עובדים בדרך צענונות. ואומרו על פני (שס) יתבאר על פי מה שכתב רמב"ם בפ"ט מה' יסודי התורה כי יאמן נביא בדבריו אם יאמר לעבור על מצוה אחת ממצוות התורה לפי שעה על פי ה', ודוקא בשאר מצוות חוץ מעבודה זרה שאפילו לפי שעה הרי זה נביא שקר וכן מות הוא, וזה הוא אומרו על פני פירוש בכל פרטי הזמנים, כי כבר הקדים הודעתו יתברך בהזכרת שמו כי הוא היה והווה ויהיה באין הפסק, ומעשה הרי זה הכנים בכלל האיסור כל הימים והשעות והרגעים שכולם בכלל איסור לא יהיה. עוד ירצה באומרו על פני רמז לשלול טענת כח הטועים שעושים עבודה זרה לאמלעי לטענת שלילות המלאו חס ושלוס (שס), לזה אמר על פני פירוש כל הווה בעולם הוא על פני (שס) כי עיני ה' משוטטים בכל הארץ. עוד ירצה לתח עמם כי כפי שכל אנושי ירחיק הדבר מטעם כי כל עובד אינו עובד אלא לאחד ממשמשו יתברך ואדרבה מגדולה העבד גדולה האדון נודעת ואם כן העובד לשמש ולירח הרי זה עובד עבדיו ומשמשו יתברך ולמה יקפיד ה' על הדבר, לזה אמר על פני פירוש לסיבה שאני מתכעס על הדבר שמשמשים אל ללא אל (שס), ותיבת פני לשון כעס על דרך אומרו (לקמן ל"ג י"ד ותרגום יונתן שס) פני ילכו וגו', וכמו שאמר לבסוף כי אנכי וגו' אל קנא. עוד ירצה על פני על סיבת פני לכל תהיו נמנעים מהביע אל האלהים, כי אין לך עונג בעולם כראות פני ה' בעולם הנשמות כי הוא זה חכלית המקווה, והזהירם ה' לכל יסבבו מניעת עלמם מהשגה זו. עוד ירצה על דרך אומרו (דברים כ"ח י') וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך, ומעשה כשעובד אלהים אחרים הנה הוא משרה בחינת הרע על הפנים אשר שם קנתה הקדושה מקומה (שס):

אור בהיר

ד. לא תעשה לך פסל וגו'. לריך לדעת אחר (ריא) פירוש על כן התחיל לשון יחיד וגומר לשון רבים, לומר אל מכין לעשות אחד, שבהכרח יהיו רבים. (ריב) והיכן הוא שלא בפניו, והגם שחול אמרו כל זמן שאני קיים, עדיין קשה מהיכי מימי יהיה לו היתר, הלא כל התורה נלחמת, ומה ישמנה. (ריג) פירוש אמרו שנגבד ונעלה, ואין השגחתו בדרך חס ושלוס. (ריד) כלומר לא יהיה לך בכל מקום שאתה שם, שהלא הוא על פני. (ריז) פירוש הגם שיש לי תפארת ממנו, שגם עבדי בנחיתת אלוה אללכם, עם כל זאת מחמת שהדבר הוא שקר הוא על אפי ותממי. (ריז) פירוש פנים שלי כביכול הוא על פניך, ואתה משים עליו אלהים אחרים, הגם לכבוד את המלכה וגו'.

לָךְ פֶּסֶל | וְכָל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם |
 מִמַּעַל וְאֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר
 בַּמַּיִם | מִתַּחַת לָאָרֶץ: ה' לְאֵת־שִׁתְּחוֹתָ
 לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם כִּי אֲנֹכִי יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֶקֶד עֵינָי אֲבֹת עַל־

וכן דמות די בשמיא מעלעא ודי
 בארעא מעלע ודי במיא מעלע
 בארעא: ה' לא תסגד קהון ולא
 תפלקהון ארי אנא יי אלקהא אר
 קנא מסער חובי אבהון על בנין
 מרדון על דר תליתי ועל דר

על
 דור
 וכו'
 י"ג
 לא
 נתק
 ירש
 וגו'
 הוש
 יצין
 של
 וצר
 זים
 עת
 ופר
 יאל
 וידו
 כי
 יבד
 י"ב
 רה
 זית
 קה
 כל
 מר
 יחו
 י"ה
 ה'
 לה
 יוא
 רך
 לא
 י"ה
 ער
 י"ס
 ש"ה
 יחו

רש"י

לקט בדיר

עבודת כוכבים חלה אוחת הדור י"י (ס"ט): (ד) פסל. על
 שם שנפסל י"י: וכל תמונה. תמונת (כל) דבר י"י אשר
 בשמים (ס"ז): (ה) אל קנא. מקנא ליפרע, ואינו*
 עובר על מדתו למחול על (עון) עבודת כוכבים
 (מכילי), כל לשון קנאה י"י אפרוימני"ט בלע"י, נותן לב
 שינוי נוסחאות. ואינו עבר על מדתו.

ינהג מזה וז לדורות לעפ"כ צריך לומר על פני שלא ליתן פתחון פה (צל"ד), או אפשר שהטעות יהיה על לקיים אותם
 ברשותו בלי עשייה ובלי עבודה שאין נאסר לבני נת, וסד"א שרק ליוצאי מצרים נאסר משום תוספת הרחקה אחר שהיו
 מורגלים בע"ז (ב"ב): (טז) שלוקח דבר גוש ופוסלו ועושה בו זורה, כמו פסל לך שתקח אבן ועשה ממנו לוח, ואינו
 מלשון כשר ופסול, כלומר חושה, אלא צין שהוא דבר גוש וזורה בולטת וצין שהוא רק תמונה לא מעשה לך: (יז) פ"י צריך
 לתקן, שנאשר הוא שם נראה שלא מעשה תמונה אשר הוא עתה כבר בשמים, וזה אין לו שחר, שאם הוא כבר שם אין צריך
 לעשותה רק להורידה, וגם אין שם שום תמונה, ואם הרצון לומר שלא יעשה תמונה כתמונה אשר יש בשמים, א"כ חסר
 חיצת כתמונה, לזה בהכרח להוסיף עליו חיצת "דבר", שלא מעשה לך תמונת כוכב או חמה וכדומה (רא"ם), ויש גורסים
 ברש"י חיצת כל, ולפי"ז ר"ל שהחובז מקורם הוא, ובמקום שכתב וכל תמונה כאלו כתב ותמונת כל אשר בשמים, והענין
 אחד: (יח) כל לשון קנאה שנאמר אלל הקב"ה, כי מדת קנאות יש לה ב' דדדים תחילה וסוף, כשאדם רואה דבר טוב אלל
 חבירו אשר לפי חשבונו חלוי נוגע, וצפרע כשחברו נטל וגזל טובה זו ממנו הרי לבו נתמלאה שנאה ומקנא בו, וחלוי השני

אור החיים

אלל חלוי דכתיב (תהלים ל"ט) אך צללם יתהלך
 איש ולא יראו פניו למעלה ונכנס בגדר איסור לבני
 אל חי לכל יסתכלו בפניו כמאמר הניחא למלך
 ישראל (מ"ב ג') לולי פני יהושפט וגו':
ד. פוקד עון אבות וגו' י"י פירוש לאד כי אמר
 שהוא קנאי צרוך הוא וידוע הוא כי
 הקנאות תפעיל סמוך לדבר המתקנא עליו ורואים
 אנו הכחשת הדבר חס ושלוס כמה וכמה מרדו
 ופשעו ועשו והלליחו ולא נגעה יד הקנאי, לזה אמר
 פוקד פירוש ואם ראית הפכויות הקנאה דע כי אני
 פוקד פירוש זו היא מדתי שאין אני כפרע מעושי

אור בדיר

המיוחדת לו. (רבב) וכי זה מקום לסדר מדותיו יתבדק. (רבג) לא על כל הג' דורות צידה, אלא פעם ב' ופעם ג'
 וכו'. (רבד) פירוש לא מפני זה נת הרוג, אלא נפקד וישנו.

21

להחמיר לכיון ובמניעה מלעשות תמונה אפשר לריך לכיון הטעם שנאמר בפי' ואהחנן כי לא ראיכם כל תמונה ביום דבר וכו' :

(ג) מעמים למלות הללו ג"כ אין מן האורך להאריך למשכיל כי

זה כל האדם שלא לעבוד בלתי ליי' לבדו אבל הדע אם האדם לא יונה א"ע. יבין ויתבונן ענין מלות הללו בפנימיותם אשר הם בכל ענייני הנהגותיו הן בעסקי התורה ועבודה והן בעסקי העולם ומתחלה נאמר דרך כלל הנה אנכי ולא יהי' לך שמענו מפי הגבורה ושאר המלות ע"י משה רבינו

מזה הדע כי זה הוא כלל ופרט אנכי הוא כלל העשין. כי כל מלוא ומלוא מהעשין מאירה בסוד אילן הקודש עד שרשי כל השרשים וגיטוסף הארת א"ם בכל העולמות

ובעבור ח"ו על איזה לאו משם"ה לאוין נותנים כח לאילן הסמא סט"א זה לעומת זה שורש הט"ז. הנה מכניע ראשו תחת ע"ז ח"ו א"כ עובר על לא יהי' לך אלקים אחרים א"כ כלל התורה אנכי לא יהי' לך אידך פירושא הוא זיל גמור ואין אדם חוטא א"כ נכנס בו רוח שטות שסובר בעצרו העבירי שאין זה ע"ז כי אם הי' יודע באמת שהוא ע"ז לא הי' עושה הרי כל ישראל בעצמם מוסרים א"ע לכל יעבדו ע"ז וחסימת ימאול' הוא ענין קל ביותר

מיסורי מית' אבל נכנס רוח שקום בלבו וסובר שאין זה ע"ז ולא ידע כי נכפשו הוא אשר לבעבור זה אמר הש"י מפיו כלל התורה אנכי לא יהי' לך ואח"כ פי' הפרטיים ע"י משה נביאו נאמן ביתו (*):

→ (ד) הגה המשכיל בענין הזה יבין שבדאי

בעוה"ר עבד כמה פעמים על ענפי הלא"ו דלא יהי' לך דכיון שעבר איז' עבירה קלה הנה נתן כח לע"ז הוא הקליפי ועבד עבודתה הנה המתבונן בדבר הזה באמת תסמר שערות ראשו וישב אל יי' וכו' :

(ה) זאת ועוד אחרת וגדולי' הוא אלי אפילו באיכות התורה ועבודה

הנה מחוייב לעבוד בלתי ליי' לבדו ואם יש לו איזה פניי' בעבודתו לכבוד או לממון או לשאר עניינים הנה הוא השיחוק הנסחר שמשחק שם שמים ודבר אחר ח"ו שעובד בעבודתו לאיז' איש שיכבדו או עובד את הממון שמלפ' שיחנו לו או שאר ענייני' הנה כבר ביאר לנו החסיד הקדוש בעל מו"ה בשער יחוד המעשה אשר העובד בעבודה כזו הוא גרוע יותר מעובד הללמים מכמה פנים והוא שהעובד הללמים עובד בשיחוק וזה עובד לאלפי אלפים היום עובד בשביל דבר זה ולמחר בשביל דבר זה ועוד שהעובד הללמים כל העולם מכירין ברשעותו וסרים ממנו

(* הגה ועפ"ז פירשנו בספרינו אגר"א דכליה פי' וילא פי' הפסוק שאמר יעקב אכן יש י"י במקום הזה ואנכי לא ידעתי דלכאורה הוא דבר חמי' האם עלה בדעת יעקב אבינו כי מחוייב הוא לידע כל הנספרות (ועיין בפירש"י שהרגיש בזה ומירץ לפי דברו) ופירשנו בזה דהנ' כשנא יעקב למקום המקודש הזה נוכח שער השמים אשר שם הוא כלל העולם הגם שהתפשטות הקדוש' הוא בכל העולם ומלא כל הארץ כבודו לית אחר פניו מיני' עכ"ז המקום המקודש ביותר החגלו' הקדושה נוכח שער השמים והתפשטות הקדוש' בכל העולם הוא ממקום המקודש הזה א"כ המקום הזה עם כלל העולם הוא. כגון כלל ופרט. כמו כן הוא ענין נתינת התורה אנכי לא יהיה לך הוא כלל התורה בהתגלות נמרץ מפיו ית"ש ושאר המלות הם פרט נחגלו' ונתפשטו מהכלל והנ' מאיכות העולם יוכר ענין איכו' התורה וז"ש יעקב אכן יש יי' במקום הזה יש היינו בהיכר החגלו' ביותר מכל העולם וכל העולם הוא כפרט לכלל לזה המקום וכחיום בדיעתי זאת ואנכי לא ידעתי רל"ל כחיום ידעתי ג"כ ענין השתי מלות אנכי לא יהי' ששמענו מפי הגבורה ביותר החגלו' יותר משאר התורה להיות זה ג"כ כלל לשאר מלות התורה שהם הפרטי' ודי בזה אכ"מ להאריך ע"כ הג"ה:

י"ס
ולת
ולת
י"
זרם
זגס
ואין
זזה
וכר
בד
ודע
חזה
על
זר
יפר
כל
י"כ
זזה
זלס

ולה
רת
זוין
חת
כל
זלו
על
זור
בח

זה
זין
זש
זס
זש

מבין רבי צבי אלימלך שכינא זצ"ל מ.ז.נ.כ

מומו והטובד כזה בחוקי בני אדם סוברין
 שטובד את הסי' ומכבדין אותו ועוד שטובד
 הללמים טובד עץ ואבן וכיוצא דבר שלא
 הכעים את בור' כי עץ ואבן הוא משא"כ
 הטובד בחוקי טובד את בני האדם ואיתן
 הבני אדם כבר הכעיסו את בוראם מן הסתם
 כי אדם אין לדיק בארץ וכו' וע"ש עוד
 הנה ע"ז ידון כל הדווים בהטלו' האדם
 על לבו את כל מעשיו אפילו בחור' ויהבון
 בהם אם הם זכים ובכורים בלתי ליי' לבדו
 ויעמוד מורעיד. דהנה בהשחתו במחשבתו
 בשעת התורה וטובדה לשום דבר בטולם
 הנה עבר על לא יהי' לך וכו' ובהשחלדו
 להשיג הדבר. אשר עבד בעבורו הנה עבר
 על לא תעש' לך פסל וכו' בדמיון המשול
 לך איש אשר יהי' מגרונו וכדוד חסוד לו
 לעלמו כלי שיר ויעמוד לפני הטיב' ויתפלל
 וכוונתו בזה שיחנו לו ממון הנה בכוונה
 במחשבתו עבר על לא יהי' לך ואח"כ בהשחלדו
 לקבל הממון ולהשיגו הנה עבר על לא תעש'
 לך פסל וכן בהשחלדו שישמע איש קול
 זמירותיו הנה חיבף עבר על המחשב'
 בלא יהי' לך ועל השחלדו עמידת האיש
 לשם עבר על לא תעש' לך פסל שעושהו
 ע"ז כיון שטובד לו והנה בהוסיפו איזה
 חטע' לכבוד זה השומע הנה עבר על לא
 השחתו' ויארע בזה אשר יחניף לרשע ויכבדו
 הנה טובד לע"ז כדרך עבודת' הגם שהוא
 דרך בזיון (הנה עבר על לא תעבד) כי
 ע"ז יסייפ' בעיניו הרשע במעשיו ולא ישוב
 אל יי' על עונותיו כיון שרוא' שהוא מטיבד
 ובני אדם חשובי' מכבדין אותו הבן הדברים
 בכל מעשיך כי רשמתי לך זה רק לדמיון
 והבין עד היכן מגיע ענפי האזהרו' הללו
 וחבין הענין בכל דבר ודבר ובכל חנוטה
 וחטע' והלטרך לשום דרכיך ולהבחין בכור
 הויבחן כל מעשיך אם הם מזוקקים ומוטברים'
 בלתי לה' לבדו כי כמה פעמים יארע לאדם
 אשר יעש' כמעשה זמרי ויבקש שכר כפנחס
 וע"ז אמרו"ל בפסוק ושם דרך אראנו ביטע
 חלקים על השם אורחותיו בעוה"ז והיו
 הדברים האלה על לבך ושנחתם לבניך אז

תשכיל ותלליה ותלך לבטח דרכך':
 (ו) **וכבר** כתבנו את אשר קבלנו
 מרבותינו שהסגול' לזו למסור
 מודעה אפי' בינו לבין עלמו בכל פעם
 שיזכור אשר הוא מצטל מחשבות הפניות
 והטבדות המזוייפו' ורלונו ומאוויו וכוונתו
 באמה לעבוד את יי' חלקי ישראל עבודה
 שלימ' ותמה על דבר אמת ולדק ועוד נדבר
 דס"יך אי"ה על און שומעת':
 (ז) **ותדע** עוד בענין המלות הללו שם
 חלקים מורה חקיף בעל
 היכולת ובעל הכוחת כולם ממילא כאשר
 האדם משים מגמתו לשום סיבה מסיבות
 העולם בטובתו אשר ע"ז ימלא פרנסתו
 וטרפו ורפואתו וכיוצא הנה לזה קרא אלהים
 אחרים שתולה היכולת בסיבה שבטולם והגם
 שלריך לנהוג במנהג דרך ארץ בטבע עכ"ז
 לא ישים מגמתו לטבע רק להתקיף בעל
 היכולת הנוהן כח לטבע בהשגחתו כרלונו
 והנה כאשר מחשב שישג איזה ענין ע"י
 השחלדו בעבטי' הלז היינו מו"מ ורפואה
 וכיוצא הני עבר על לא תעשה לך פסל
 וכו' ובנטותו להטיב' בתנועותיו זה מיקרי
 השחתותה נטיית הגוף (כן קבלתי מאדמו"ר)
 וההכוונה להיבד מיקרי עבודה דרך עבודת'
 הבן הדברים רק זאת עשו וחיו בכל עיני
 סיבות הטבעיי' ישים מגמתו לסיבת כל
 הסיבות בעל היכולת ובעל הכוחות כולם
 והוא יזמין לו לרכיו ע"י איזה ביבה שיעב
 בעיניו :

(ח) **המשכיר** על הדבר ישים זה לנגד
 עיניו ולא יבל' מבחר הזמן
 בריבוי השחלדות העולמיי'. ובפרט אותן
 הגהים כמה הן לריכין להתרחק מהשחלדות
 חביעת חלקם בפה אשר בזה בעוה"ר
 מוכרים תורתם ועבודתם ומוגשים לשמולי
 ע"ז וכבר קדם מהמריו בזה לפני אנשי
 בריחיתו בענין מה שארו"ל התובעת בפה
 יולאה שלא בכחובה כי הכור להמקבל להבוע
 הקבלה בפיו כי מי ששאלו כרלונו להיות
 כלי מוכשר לקבל מאחרים הוא יזמין
 המשפיע בעת הלורך הבן הדברים דברג
 מזה

מזה בדרך ארוכה במו
 מהש"י ממילה על העבו
 והש"י יר
 (ט) **הנה** כאשר תה
 הארו"ל המלל
 שאפילו בהביט אדם אל
 מיקרי שמן ע"ז רק י
 הטמון בקרבז מנילו
 ומהווה לאותו הדבר ה
 זה החיות וגוסף על ה
 הנשמיות לחון וג"ל שב
 כל תשקלו ומשהה נקב
 בלי חיות בקרבז והוא נ
 זאת הבין כמה ו
 (י) **כאשר** ההבון
 עבודת אל
 פחין לך שום מחשבה זו
 שיהיה דבר הרשות רק
 וכיון שכבר פתחנו לך
 המלות הם בכלל חכמי
 יהי' לך אי"כ כלל כל ט
 בכלל חכמי ולא יהי' ל
 מפי הגב
 (יא) **ותדע** שהעמיו
 בעל ע"ז
 ח"א פכ"ז ח"ל ידוע ו
 על אחת מכל האזהרו'
 בכפליים האחד מעשה
 שאילו נמלט ממנה היה
 מלבד ביטול מלוה אחר
 באותה שעה אחרי מ
 פעולת הרשות יש בהן
 עפ"י מ"ש בסמוך בשו
 בנמולא בעולם שום חנו
 רק מלוה או עבירה נג
 לריך לעשות באותה י
 זבאם אותה התנועה ל
 למלוה תחשב. וא"כ נ
 (הבטל בודאי ממלוה) לו
 עם שאר חילוקי הכפר
 חילוקי כפרה הן א' נ
 לבדה מכפרת היינו הוי